

OPUSCULA ET TEXTUS
HISTORIAM ECCLESIAE EIUSQUE VITAM ATQUE
DOCTRINAM ILLUSTRANTIA

SERIES SCHOLASTICA ET MYSTICA

EDITA CURANTIBUS
M. GRABMANN ET FR. PELSTER S. J.

FASC. III

S. THOMAE DE AQUINO

QUAESTIONES DE NATURA FIDEI

EX COMMENTARIO IN LIBRI TERTII SENTENTIARUM
DISTINCTIONES 23 ET 24

SECUNDUM FIDEM MANUSCRIPTORUM DENUO

EDIDIT

FRANCISCUS PELSTER S. J.

MONASTERII 1926
TYPIS ASCHEENDORFF

S. THOMAE DE AQUINO
QUAESTIONES DE NATURA FIDEI
EX COMMENTARIO IN LIBRI TERTII SENTENTIARUM
DISTINCTIONES 23 ET 24
SECUNDUM FIDEM MANUSCRIPTORUM DENUO

EDIDIT

FRANCISCUS PELSTER S. J.

MONASTERII 1926
TYPIS ASCHENDORFF

Cum facultate superiorum ordinis.

IMPRIMATUR.

Monasterii, die 29. Maji 1926.

Nr. 3020.

**Meis
Vicarius Eppli Gnlis.**

Introductio.

Ratio editionis. 1. S. Thomas tribus praecipue locis agit de virtute fidei: In tertio libro Sententiarum dd. 23—25; in Quaestionibus de veritate q. 14; in Summa theologica 2 II^{ae} qq. 1—7. Ex his quaestionibus eae selectae sunt quibus in 3. libro Sententiarum dd. 23—24 tractatur de ipsa natura fidei. Etenim hic liber studentibus theologiae multo minus praesto esse solet quam alia Aquinatis opera. Deinde ut clarius perscipiatur, quam evolutionem etiam in hac quaestione Thomae doctrina subierit, ab illo quod tempore prius est opere incipiendum videtur. Hic autem est Commentarius in librum Sententiarum (c. 1252—1256). Sequuntur Quaestiones disputatae de veritate (1256—1259), Secunda secundae (c. 1269—1272). Denique his quaestionibus occasio praebetur introducendi scholares in cognitionem et ipsius libri Sententiarum, cuius distinctiones respondententes praecedunt textum Thomae, et viae atque methodi, qua saeculo decimo tertio usi sunt magni illi Petri Lombardi commentatores.

2. Textus libri Sententiarum sumptus est ex cod. lat. Monac. 18109 (Tegernsee) [membr. ff. 294, 32×23 cm (2 col.) saec. 12, ff. 184^r—187^r]. Lectiones variantes adduntur ex codd. Trecensi (Troyes) 900 [membr. ff. 226 saec. 12 (a. 1158)]; Monac. lat. 4522 (Benediktbeuren) [membr. ff. 171, 35×21 cm (2 col.) saec. 12 ex., ff. 115^r—116^v]. Vat. lat. 688 [membr. ff. 422, 34×21,8 cm (2 col.) saec. 13 ex., 253^r—256^v] Variantes Cod. Trecensis, quem ipse non inspexi, cum licentia editorum sumpsit ex editione libri Sententiarum ad Claras Aquas (Quaracchi) a. 1916 facta. Codicem Vat. lat. 688, quo iam editores usi sunt, denuo contuli. Textus codicis Monac. 18109 ut fundamentum editionis electus est, non quod sit melioris notae quam Trecensis ab editoribus adhibiti, sed solummodo ut specimen daretur codicis multum antiqui et optimaee notae. Eadem de causa lectiones variantes codicis Monac. 4522 dedi. Ceterum, ut patet, editionem criticam Collegii S. Bonaventurae semper ante oculos habui. In textu constituendo ita feci, ut tunc solum a cod. lat. Mon. 18109 discederem, si alia lectio erat evidenter probabilior.

3. Textus S. Thomae editus secundum codicem Vat. Ottob. lat. 190 [membr. ff. 173, 34×23,2 cm (2 col.) saec. 13 ex.,

ff. 83^r—95^v]. Lectiones variantes sumptae sunt ex codice Vat. lat. 755 [membr. ff. 162, 34×25 (2 col.) saec. 14 in., ff. 80^r—91^r] et ex codice Vat. Borghes. 111 [membr. ff. 230, 31,2×21,8 cm (2 col.) saec. 14 in., ff. 119^r—134^r]. Forte utile est asserere intentionem non fuisse, ut fieret editio proprie dicta critica, sed solummodo, ut ope quorundam manusciporum textus bonus constitueretur. Textum autographi, quod extat in Bibliotheca Vaticana non adhibui tum propter nimiam difficultatem legendi, tum quia hoc autographum non est redactio definitiva auctoris. Codices Vat.-Otto. 190 et Vat. 755 praebent textum bonum, sed non omni ex parte perfectum. Cod. Vat.-Borgh. 111, etsi multo minoris momenti sit, tamen aliquoties meliorem lectionem habet quam alii duo codices. Ne arbitraria fiat editio, tunc solum recessi a lectione codicis Otto., quando alia certo melior erat.

Litteratura. Praeter Commentaria in librum tertium Sententiarum et in Secundam secundae, quae in Nomenclatore Litterario ab Hurter edito, videre est, atque varias praelectiones dogmaticas tractantes de fide e. gr. Bartmann, Billot, Diekamp, Heinrich, Mazzella, van Noort, Pesch, Pohle, Scheeben, Schiffini ex libris vel commentationibus recentioribus quaedam nominentur:

Adam K., *Glauben und Glaubensgewißheit im Katholizismus*, Rottenburg a. N. 1922.

Bainvel J. V., *La Foi et l'Acte de Foi*, Paris 1898.

Chenu M. D., *Contribution à l'Histoire du Traité de la Foi*. Commentaire historique de II^a II^{ae} q. 1 a. 2: *Mélanges Thomistes*, Le Saulchoir, Kain 1923, 123—140.

Idem, *Pro fidei supernaturalitate illustranda: Xenia Thomistica* 3, Romae 1925, 297—307.

Gardeil A., *La Crédibilité et l'Apologétique*, Paris 1912.

Harent S., *Foi: Dictionnaire de Théologie Catholique* Fasc. 42—43, Paris 1913, 55—514. Litteratura ampla invenitur eodem opere sub voce *Crédibilité* V. 3.

Lefebvre A., *L'Acte de Foi* ed. 3, Paris 1923.

Straub A., *De analysi fidei*, Oeniponte 1922.

Schultes R. M., *Fides implicita*, Regensburg 1920.

Wilmers G., *De fide divina*, Ratisbonae 1902.

Signa codicum: Mt = Monacensis 18109, Mb = Monacensis 4522, U = Trecensis 900, Z = Vaticanus 688, O = Ottonianus 190, V = Vaticanus 755, B = Borghesianus 111.

[Petri Lombardi libri tertii Sententiarum]
Distinccio 23^a.

Mt
f. 184

Si Christus habuit fidem, spem ut caritatem.

Cum vero supra¹ perhibitum sit Christum plenum
5 gracia fuisse, non est supervacuum inquirere, utrum
fidem et spem sicut caritatem habuerit. Si enim his
caruit, non videtur plenitudinem gratiarum habuisse.
Ut autem hec questio valeat apertius explicari, de his
singulis aliqua in medium proferenda sunt: et primum
10 de || fide secundum mensuram, cuius precipit Aposto- f. 184va
lus² unicuique sapere.

Quid sit fides.

„Fides est virtus, qua creduntur que non videntur“³.
Quod tamen non de omnibus que non videntur acci-
15 piendum est, sed de his tantum que credere, ut ait
Augustinus⁴, „ad religionem pertinet“. Multa enim
sunt, que si christianus ignoret, nichil metuendum est,
quia non ideo a religione deviat.

Quot modis dicitur fides.

20 Accipitur autem fides tribus modis, scilicet pro eo
quo creditur, et est virtus; et pro eo quo creditur,

2 add Mt m. 2 Z 3 ut] et Mb m. 1 ut m. 2 4 cum vero]
cumque U cum Z 6 habuit Z 7 gratie Mb 8 apertius om U
9 et om Z 13 fides autem Z 16 pertinent Mb 18 a] ad Mb

¹ L. 3 d. 13. Ed. ad Claras Aquas (1916) II, 603. ² Cf. Rom 12, 3.
³ Cf. Augustinus, Quaest. Evang. l. 2 c. 39 ML 35, 1352. Enchi-
ridion c. 81 ML 40, 235. ⁴ Enchir. c. 8 ML 40, 234, c. 9 l. c. 235.

et non est virtus; et pro eo quod creditur, quod aliud est ab eo quo creditur. Unde Augustinus¹ inquit: „Aliud sunt ea que creduntur, aliud fides, qua creduntur.“ Illa enim in rebus sunt, que vel esse vel fuisse vel futura esse dicuntur. Hec autem in animo 5 credentis est, ei tantum conspicua cuius est. Et tamen nomine fidei censetur utrumque, et illud scilicet quo creditur et id quod creditur. Id quod creditur dicitur fides sicut ibi: „Hec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non 10 poterit“². Fides autem qua creditur, si caritate fit, virtus est, quia „caritas“, ut ait Ambrosius³, „mater est omnium virtutum“, que omnes informat, sine qua nulla vera virtus est. Fides ergo operans per dilectionem virtus est, qua non visa creduntur. Hec 15 est fundamentum, quod mutari non potest, ut ait Apostolus⁴, que posita in fundamento neminem || perire sinit. Unde Augustinus⁵: „fundamentum est Christus Iesus id est Christi fides, scilicet que per dilectionem operatur, per quam Christus habitat in 20 cordibus“⁶, que neminem perire sinit. Alia vero non est fundamentum. Fides enim sine dilectione inanis est. Fides cum dilectione christiani est. Alia demonis est; nam et „demonnes credunt et contremiscunt“⁷. Sed multum interest, utrum quis credat Christum vel 25 Christo vel in Christum; nam ipsum esse Christum demonnes crediderunt nec tamen in Christum crediderunt.

3 aliud,] alia Z aliud est Z 7 quod UMBZ 8 quod,] quo UMBZ 11 cum caritate UMBZ sit U 21 cordibus nostris Mb 24 et, om Z 25—28 Sed—crediderunt. *Contra ultimam editionem hanc sententiam reposui in fine huius capituli. Ita enim habent manuscripta. Ex se autem sententiam ad utrumque capitulum trahi potest.*

¹ De trin. l. 13 c. 2 n. 5 ML 42, 1016 sq. ² Symbol. Athan.

³ Cf. In ep. ad Rom 14, 1 ML 17, 167: ne scandalum passus a caritate, quae quasi mater est animarum, recedat. ⁴ Cf. 1 Cor 3, 11. 14. ⁵ Cf. De fide et operibus c. 16 n. 27 ML 40, 215.

⁶ Eph 3, 17. ⁷ Jac 2, 19

Quid sit credere Deum vel Deo vel in Deum.

Aliud est enim credere in Deum, aliud credere Deo, aliud credere Deum. Credere Deo est credere vera esse que loquitur, quod et mali faciunt, et nos credimus homini, sed non in hominem. Credere Deum est credere quod ipse sit Deus, quod et mali faciunt. Credere in Deum est credendo amare, credendo in eum ire, credendo ei adherere et eius membris incorporari. Per hanc fidem iustificatur impius, ut deinde ipsa fides incipiat per dilectionem operari. Ea enim sola bona opera dicenda sunt, que fiunt per dilectionem Dei. Ipsa etiam dilectio opus fidei dicitur. Fides igitur, quam demones habent et falsi christiani habent, qualitas mentis est, sed informis, quia sine caritate est. Nam et malos fidem habere, cum tamen caritate careant, Apostolus¹ ostendit dicens: „Si habuero omnem fidem, caritatem autem non habuero“ || et cetera. f. 185ra Que fides etiam donum Dei dici potest, quia et in malis quedam dona Dei sunt.

20 An illa informis qualitas mentis, que in malo christiano est, fiat virtus, cum fit bonus.

Si vero queritur, utrum illa informis qualitas, qua malus christianus universa credit que bonus christianus accedente caritate, remaneat et fiat virtus, an ipsa eliminetur et alia qualitas succedat, que virtus sit: utrumlibet sine periculo dici potest. Michi tamen videtur quod illa qualitas, que prius erat, remaneat et accessu caritatis virtus fiat.

Quo sensu dicatur una fides.

30 Cumque diversis modis dicatur fides, fatendum est tamen unam esse fidem, ut ait Apostolus²: „unus

2 enim om Z in Deum] Deum Mb 3 Deum] in Deum Mb
6 est] esse Mt et] etiam UZ 12 etiam] enim MtZ 13 ha-
bent, om UMbZ 16 ostendit dicens] dicit Z 18 etiam] et Z
21 virtus] fructus Z 25 qualitas] caritas Z m. 1 qualitas m. 2
29 ex quo MbZ 30 cumque] et licet Mb vel cumque in marg. Mb

¹ 1 Cor 13, 2. ² Eph 4, 5.

dominus, una fides“. Sive enim accipiatur fides pro eo quod creditur sive pro eo quo creditur, recte dicitur fides una. Si pro eo quod creditur accipiatur, ex hac intelligentia dicitur una fides, quia idem iubemur credere et unum idemque est quod creditur a cunctis 5 fidelibus. Unde fides catholica dicitur id est universalis. Si vero accipitur fides pro eo quo creditur, ea ratione dicitur una esse fides, non quia sit una numero in omnibus, sed genere id est similitudine. Unde Augustinus¹: „Fides, quam qui habent fideles vo- 10 cantur et qui non habent infideles, communis est omnibus fidelibus, sicut pluribus hominibus facies communis esse dicitur, cum tamen singuli suas habeant.

f. 185^r^β Non enim fides numero est una, sed genere; que || cum sit in uno, est et in aliis, non ipsa, sed similis. Et 15 propter similitudinem magis unam dicimus esse, quam multas, sicut idem volentium dicitur voluntas una, cum cuique sit sua voluntas et duorum simillimorum dicitur facies una.“

Quod fides est de his, que non videntur proprie, que tamen videretur ab eo, in quo est. 20

Notandum quoque est quod fides proprie de non apparentibus tantum est. Unde Gregorius²: „Apparentia non habent fidem, sed agnitionem“. Idem³: „Cum Paulus dicat »Fides est substantia rerum spe- 25 randarum, argumentum non apparentium« hoc veraciter dicitur credi quod non valet videri. Nam credi iam non potest quod videri potest.“ „Thomas aliud vidit et aliud credidit, hominem vidit et Deum confessus est dicens. »Deus meus et dominus meus«“⁴. 30

1 et una MbZ 3 esse una fides Z 11 qui om Mt 18 tamen unicuique Z 20 quod om Mt 20—21 est—est] proprie de non apparentibus tantum est Z 25 dicit Mb 26 hic Mt 28 iam om Z

¹ De trin. l. 13 c. 2 n. 5 ML 42, 1016. ² Hom. in evang. 26 n. 8 ML 76, 1202. ³ Dial. l. 4 c. 6 ML 77, 329. ⁴ Hom. in evang. 26 n. 8 ML 76, 1202.

De hoc etiam Augustinus¹ ait: „Fidem ipsam videt quisque in corde suo esse, si credit, vel non esse, si non credit; non sicut corpora, que videmus oculis, et per ipsarum imagines, quas memoria tenemus, etiam
 5 absentia cogitamus; nec sicut ea que non vidimus et ex his que vidimus cogitatione utcumque formamus et memorie commendamus; nec sicut hominem, cuius animam, etsi non videmus, ex nostra conicimus et ex motibus corporis hominem, sicut videndo didicimus,
 10 intuemur etiam cogitando. Non sic videtur fides in corde, in quo est, ab eo cuius est, sed eam tenet certissima scientia.

Cum igitur ideo credere iubeatur, quia id quod credere iubemur videre non possumus: ipsam tamen
 15 fidem, quando est in nobis, videmus in nobis, || quia f. 185va et rerum absentium presens est fides et rerum, que foris sunt, intus est fides et rerum, que non videntur, videtur fides. Et ipsa temporaliter fit in cordibus hominum et, si ex fidelibus infideles fiunt, perit ab
 20 eis.“ His evidenter traditur fidem ipsam in corde hominis ab ipso homine videri non corporaliter, non inmaginarie, sed intellectualiter et ipsam tamen absentium et eorum que non videntur esse. Ut enim Augustinus² alibi ait: „Credimus, ut cognoscamus,
 25 non cognoscimus, ut credamus. Quid est enim fides nisi credere que non vides. Fides ergo est quod non vides credere; veritas quod credidisti videre.“ Unde recte fides dicitur „argumentum vel coniunctio (convictio) rerum non apparentium“³; quia si fides est,

3 oculis corporis *UMbZ m. 1* vel corporeis *Z m. 2* 4 in memoria *Z* 6 cognitione *Z* 7 hominem videmus *Z* 8 cognoscimus *Z* vel conicimus *in marg. Z* 13 hoc ideo *Z* iubeamur *UMbZ* 16 absentiam *Mt* 20 his verbis *Z* 21 non inmaginarie] non uti magno *Mb* vel non inmaginarie *in marg. Mb* 22 tantum *Mb* absentiam *Mb* 23 et *om Z*

¹ De trin. l. 13 c. 1 n. 3 ML 42, 1014 sq. ² In evang. Joan. tr. 40 n. 9 ML 35, 1690. ³ Hebr 11, 1.

ex eo convincitur et probatur aliqua esse non apparentia, cum fides non sit nisi de non apparentibus.

Descriptio fidei.

Ait enim Apostolus: „Fides est sperandarum rerum argumentum vel coniunctio (convictio) non apparentium“¹; quia per fidem subsistunt in nobis etiam modo speranda et subsistent in futuro per experientiam. Et ipsa est probatio et convictio non apparentium, quia si quis de eis dubitet, per fidem probantur, ut adhuc probatur futura resurrectio, quia ita crediderunt patriarche et alii sancti; vel probatio est et certitudo quod sint aliqua non apparentia, ut supra dictum. Proprie autem fides dicitur substantia rerum sperandarum, quia sperandis substat et quia fundamentum est || bonorum, quod nemo mutare potest.

Si illa descriptio spei conveniat.

Si vero queritur, an hec descriptio spei conveniat, sane concedi potest utrumlibet. Si autem dicatur convenire, sunt et alia plura quibus differunt fides et spes. Sed non improbe dici potest soli fidei convenire, non spei; quia fides sola fundamentum dicitur, non quia fides virtus possit esse sine spe et caritate. Unde Augustinus²: „Fides operans per dilectionem³ utique sine spe non potest esse nec amor sine spe nec sine amore spes nec utrumque sine fide. Et fides sine amore nichil prodest.“ Potest tamen credi aliquid quod non speratur. Nichil autem potest sperari quod non creditur. Ideoque credere, quod est actus fidei, naturaliter precedit sperare, quod est actus spei; quia nisi

5 convictio tantum U convictio in marg. Mb 8 convictio] cognitio Mb 11 est om Mt 17 hec] illa Mb 18 dicitur Z 20 inproprie Mb 28 quod] quidem Mt 29 quod] quidem Mt

¹ In evang. Ioan. tr. 40 n. 9 ML 35, 1690. ² Enchirid. c. 8 ML 40, 235. ³ Cf. Gal 5, 6.

aliquid credatur, non potest sperari, creditur autem quod non speratur. Inde est quod in scriptura plerumque reperitur quod fides precedit spem et spes sequitur fidem, non quod virtus fidei precedat virtutem
 5 spei tempore vel causa, sed quia actus fidei naturaliter precedit actum spei. Quod etiam quidam concedunt de ipsa virtute fidei, ut naturaliter precedat spem, non tempore.

Quare fides sola dicitur fundamentum.

10 Unde et recte ea sola dicitur fundamentum omnium virtutem et bonorum operum; non autem fundamentum est caritatis, quia non ipsa caritatis, sed caritas ipsius virtutis fidei causa est. Caritas enim causa est et mater omnium virtutum. „Que si desit, frustra
 15 habentur cetera. Si autem assit, habentur omnia“¹. Caritas enim spiritus sanctus est, ut in superioribus || pretaxatum est². Ipsa est ergo causa omnium virtu- f. 186ra
 tum, non ipsius aliqua virtutum causa est, quia omnia munera excellit. Unde Augustinus³: „Respice ad
 20 munera ecclesie et universis excellentius caritatis munus cognosces, que ut oleum non potest premi in imo, sed superexilit.“ Non ergo eius causa vel fundamentum fides est.

Gregorius tamen super Ezechielem⁴ dicit, „quia
 25 nisi prius fides teneatur, nullatenus ad spiritualem amorem attingitur. Non enim caritas fidem, sed fides caritatem precedit, quia nemo potest amare quod non crediderit“ sicut nec sperare. Sed hoc accipi potest
 30 et caritatem frequenter precedit, vel de actu fidei, qui forte naturaliter actum caritatis precedit sicut actum

12 caritatis] caritas *Mt* 13 enim] autem *Mb* 21 munus esse
Mb m. 2 22 superexcellit *Mb* 29 dictum esse *Mb m. 2*

¹ Aug. In ev. Ioan. tr. 9 n. 8 ML 35, 1462. ² L. 1 d. 17 c. 2 ed. I, 106 sqq. ³ Cf. Enarr. in ps. 103 serm. 1 n. 9 ML 37, 1343. In Ioan. tr. 6 n. 20 ML 35, 1435. ⁴ L. 2 hom. 4 n. 13 ML 76, 981.

spei. Quod verba premissa diligenter notata innuunt et ea etiam que addit dicens¹: „Nisi ea, inquit, que audis credideris, ad amandum ea que audis non inflammabis.“ Que tantum de non visis est, ut ante diximus. Unde Chrisostomus²: „Fides in anima 5 nostra facit subsistere ea que non videntur“, de quibus proprie fides est. De visis enim non est fides, sed agnitio.

Distinccio 24a.

Quomodo intelligitur quod scriptum est: 10
Cum factum fuerit, credatis.

Hic queritur, si fides tantum de non visis est, quomodo veritas apostolis ait³: „Nunc dico vobis, priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis“, ubi innuividetur quod fides illis fuerit de factis et visis. Super 15
f. 186^{rβ} quo Augustinus⁴ movet questionem et || absolvit ita inquit: „Quid sibi vult, »ut cum factum fuerit credatis«. Hec est laus fidei, si quod creditur non videtur. Nam et Thomas, cui dictum est⁵, »quia vidisti me, et credidisti«, non hoc credidit quod vidit. Cernebat enim et tangebatur carnem viventem, quam viderat morientem, et credebat Deum in carne ipsa latentem. Credebat ergo mente quod non videbat per hoc quod sensibus corporis apparebat. Si vero dicuntur credique videntur, sicut dicit unusquisque oculis suis credidisse, non ipsa est que in nobis edificatur fides, sed 25
ex rebus, que videntur, agitur in nobis, ut ea credantur que non videntur.“ Ex his aperte intelligitur quod proprie fides non apparentium est nec illa est

3—4 inflammaberis U 4 tantum] tamen Z vel tantum Z m. 2
5 Iohannes Crisostomus Z 10 intelligendum est Z 12 tamen]
vel tantum Z m. 2 16 solvit Z 20—21 Cernebat carnem et
tangebatur viventem quem Z 26 ipsa] illa Z 27 agi Mb

¹ L. c. ² Cf. In ep. ad Hebr. hom. 21 n. 2 MG 63, 151. ³ Io 14, 29.
⁴ In Ioan. tr. 79 n. 1 ML 35, 1837. ⁵ Io 20, 29.

fides, qua in Christo edificamur, qua dicimus usitata locutione nos ea credere que videmus.

Alibi tamen dicit Augustinus¹ fidem esse de rebus presentibus; quod erit in futuro, cum per speciem Deum presentem contemplabimur. Que tamen non proprie dicitur fides, sed veritas. „Est“, inquit, „fides qua creduntur ea que non videntur. Sed tamen est etiam fides rerum, quando non verbis, sed rebus ipsis presentibus creditur. Quod erit, cum per speciem manifestam se contemplandam sanctis prebebit Dei sapientia.“ Sed non proprie hec dicitur fides, inmo fidei merces, ad quam credendo pervenitur, ut ex fide verborum transeat iustus in fidem rerum.

Si Petrus habuit fidem passionis, quando vidit hominem illum pati.

¶ Si vero queritur, utrum Petrus fidem passionis habuerit, cum hominem Christum oculis pati cernebat: dicimus eum fidem passionis habuisse, non in eo quod credebat hominem pati, quia hoc videbat, sed in eo quod credebat Deum esse qui paciebatur. Non enim virtus fides erat quod credebatur homo pati et mori, quod Iudeus cernens credebat, sed quod credebatur Deus esse qui paciebatur. Unde Augustinus² super illum Psalmi locum: „Respondit ei in via virtutis sue“, „laus fidei est, non quia credit hominem illum mortuum, quod et paganus credit, sed quia credit eum glorificatum et verum Deum esse. Credit igitur fides Deum mortuum et hominem glorificatum. Non igitur fuit Petro fides credere hominem illum mori, quod oculis cernebat, sed credere Deum esse qui moriebatur. Nec nobis etiam fides in hoc meretur quod cre-

6 est—fides] eciam fides est Z 12 pervenietur U 17 habuerit Z 23 Deum U 24 locum om Z 26 quod] quia Mt Mb eum] illum Mb Z 27 et verum Deum om Mt et om Z Deum esse Z

1 Quaest. evangeliorum I. 2 q. 39 ML 35, 1352. 2 Cf. Enarr. in ps. 101 serm. 2 n. 7 ML 37, 1308.

dimus hominem illum mortuum, quod et Iudeus credit, sed quia credimus hominem Deum mortuum.

Si aliqua sciuntur que creduntur.

Post hec queri solet, cum fides sit de non apparentibus et non visis, utrum sit etiam de incognitis tantum. Si enim de incognitis tantum est, de his videtur esse tantum que ignorantur. Sed sciendum est quod, cum visio alia sit interior, alia exterior, et non est fides de subiectis exteriori visioni, est tamen de his que visu interiori utcumque capiuntur. Et quedam utique capiuntur, ut intelligantur, etsi non ut in futuro. Quedam autem non, quia cum fides sit ex auditu, ¶ non modo exteriori, sed interiori, non potest esse de eo quod omnino ignoratur. Que ipsa ad sensum corporis non pertinet, ut Augustinus¹ tradit dicens: „Quamvis ex auditu fides in nobis sit, non tamen ad eum sensum corporis pertinet, qui dicitur auditus, quia non est sonus, nec ad ullum sensum corporis pertinet, quoniam cordis est res ista, non corporis.“ Quedam ergo fide creduntur, que intelliguntur naturali ratione, quedam vero, que non intelliguntur.

Unde Propheta²: „Nisi credideris, non intelliges.“ Quod Augustinus³ aperte distinguit: „Alia sunt, inquit, que nisi intelligamus non credimus; alia que nisi credamus non intelligimus.“ Nemo tamen potest credere in Deum, nisi aliquid intelligat, cum fides sit ex auditu predicationis. Idem⁴ in libro De trinitate: „Certa fides utcumque inchoat cognitionem. Cognitione vero

1 mortuum esse Z 3 Si om Mt credantur, que sciuntur Mb sciantur que credantur Z 8 et om Mb 11 utique sic U Mb 14 que] quia Z 26 intelligemus U 29 utramque Z Augustinus habet utcumque in marg. Z

¹ De trin. l. 13 c. 2 n. 5 ML 42, 1016. ² Cf. Is 7, 9. ³ Enarr. in ps. 118 serm. 18 n. 3 ML 37, 1552. ⁴ De trin. l. 9 c. 1 n. 1 ML 42, 961.

certa non perficitur nisi post hanc vitam.“ Ambrosius¹ quoque ait: „Ubi fides, non statim cognitio; ubi cognitio, fides precedit.“ Ex his apparet aliqua credi que non intelliguntur vel sciuntur, nisi prius credantur, quedam vero intelligi aliquando etiam, antequam credantur.

Nec tamen sic intelliguntur modo, ut in futuro scientur, et nunc etiam per fidem, qua mundantur corda, amplius intelliguntur, quia nisi per fidem diligatur Deus, non mundatur cor ad eum sciendum. Unde Augustinus²: „Quid est Deum scire nisi eum mente conspicere firmeque percipere? Sed priusquam valeamus perspicere et percipere Deum, sicut percipitur a mundis cordibus: nisi per fidem diligatur, non || poterit cor mundari, quo ad eum videndum fit aptum.“

Ecce hic aperte habes quia non potest sciri Deus, nisi prius diligendo credatur. Supra³ autem dictum est quod nemo potest credere in Deum, nisi aliquid intelligatur. Unde colligitur: non possent sciri et intelligi credenda quedam, nisi prius credantur, et quedam non credi, nisi prius intelligantur, et ipsa per fidem amplius intelligi. Nec ea que prius creduntur quam intelligantur penitus ignorantur, cum fides sit ex auditu, ignorantur tamen ex parte, quia non sciuntur. Creditur ergo quod ignoratur, sed non penitus, sicut etiam amatur quod ignoratur. Unde Augustinus⁴: „Sciri aliquid et non diligi potest; diligi vero quod nescitur, quero, utrum possit. Si non potest, nemo diligit Deum, antequam sciat.“ „Ubi autem sunt illa tria: fides, spes, caritas, nisi in animo credente quod nondum scit, et sperante et amante quod credit. Amat ergo et quod ignoratur, sed tamen creditur“⁵.

7 qua] quia Mb 10 Augustinus in libro VIII de trinitate Z
11 sed et U 14 sit U 18 posse U Mb 24 ergo etiam Z
29 fides et spes et caritas Mb

¹ Cf. In ps. 118 serm. 10 n. 31 ML 15, 1342 CSEL 62, 222.
² De trin. l. 8 c. 4 n. 6 ML 42, 951. ³ p. 16. ⁴ De trin. l. c. ⁵ L. c.

[S. Thomae de Aquino Commentarii
In librum tertium Sententiarum
Distinctio XXIII]

[Divisio textus.]

O f. 83ra „Cum vero supra sit habitum etc.“ Postquam deter- 5
minavit Magister de hiis que ad Christum pertinent,
quibus nos effective reparavit, hic incipit determinare
de reparantibus formaliter, que sunt habitus gratuiti
animam informantes.

Dividitur autem hec pars in duas: In prima deter- 10
minat de ipsis habitibus gratuitis, in secunda de pre-
ceptis, quibus habitus ipsi in suos actus diriguntur,
XXXVII d. ibi „Sed iam distribucio decalogi“ etc. Prima
dividitur in duas: In prima determinat de ipsis habi-
tibus secundum se per singula; in secunda determinat 15
de connexionione eorum ad invicem, XXXVI d. ibi „Solet
eciam inquiri, utrum virtutes“ etc. Prima in duas: In prima
determinat de habitibus virtutum; in secunda de donis,
XXXIII d. ibi „Nunc de VII donis“ etc. Prima in duas:
In prima determinat de virtutibus theologicis; in se- 20
cunda de virtutibus cardinalibus, XXXIII d. ibi „Post
predicta de virtutibus“ et cetera. Prima dividitur in 3:
In prima determinat de fide; in secunda de spe, XXVI
d. ibi „Est autem spes virtus“ etc; in 3^a determinat
de caritate, XXVII d. ibi „Cum autem Christus fidem 25
et spem“ etc.

Prima in tres: In prima determinat de fide secun-

13 XXXVIII O 16 connexionem B 17 queri B 21 ibi
om B 22 virtutibus om B 25 XXII B 27 tres] 3^a O

dum se; in secunda de fide per comparacionem ad ea que creduntur, XXIII d. ibi „Hic queritur, si fides“; in 3^a de ipsa per comparacionem ad eos, qui credunt, XXV d. ibi „Predictis adiciendum“ etc. Circa primum

5 duo facit: Primo continuat se ad precedencia; secundo prosequitur propositum ibi „Fides est virtus“ etc. Et hec pars dividitur in duas secundum quod duas diffinitiones fidei ponit; secunda incipit ibi „Notandum quoque, quod fides“ etc.

10 Circa primum tria facit: Primo diffinit fidem; secundo exponit diffinitionem quantum ad hanc particulam „Que non videntur“, ibi „Quod tamen non de omnibus“ etc; quantum vero ad hanc particulam „Virtus“ ibi „Accipitur autem fides“; quantum vero

15 ad hanc particulam „Que creduntur“ ibi „Aliud est credere in Deum“. 3° manifestat quedam que possunt esse dubia ex predictis, que duo sunt: Primum est ibi „Si vero queritur, utrum“ etc; secundum ibi „Cumque diversis modis“. „Notandum quoque est, quod

20 fides“ etc. Hic ponit aliam diffinitionem fidei. Et circa hoc 3^a facit: Primo venatur diffinitionem; secundo diffinit, ibi „Ait enim Apostolus“ etc; 3° movet questionem circa predictam diffinitionem ibi „Si vero queritur“ etc.

25 || Hic est triplex questio: Prima de virtutibus in generali, secunda de fide communiter, 3^a de formatione et informitate fidei. f. 83^{rβ}

Circa primum queruntur V: Primo de necessitate habituum; secundo, quomodo habitus, qui sunt in nobis,

30 cognoscimus; 3° utrum virtutes sint habitus; 4° de divisione virtutum in intellectuales, morales et theologicas, V^o de numero virtutum theologiarum.

6 etc. om O 9 quod fides om V 12 non₁ om B 13 vero] autem VB 14 vero om B 17 est] eo B 18 utrum etc] utrum illa VB 21 venatur om B 22–23 questionem quandam VB 25 prima est B 30 cognoscamus VB

[Quaestio secunda.]

i. 86^{vβ} || Deinde queritur specialiter de fide. Et circa hoc queruntur V: Primo quid sit fides, 2° de actu eius, 3° de subiecto, 4° an sit virtus, 5° de ordine eius ad alias virtutes.

5

[Articulus 1.]

Utrum diffinitio Apostoli de fide sit sufficiens secundum omnem sui partem¹.

[1.] Ad primum sic proceditur: Apostolus Hebr XI₁ dicit quod fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparencium. Et videtur quod inconvenienter diffiniat fidem: Nullus habitus est substantia. Fides est habitus. Ergo non est substantia.

2. Preterea: diffinitio debet dari ex prioribus et 15 ex hiis que per se sunt. Sed obiectum per se fidei non est res speranda, sed res credenda et spes est posterior fide. Ergo debuit dicere rerum credendarum et non rerum sperandarum.

3. Preterea: sicut ad fidem sequitur spes, ita et 20 caritas. Quia caritas est magis propinqua fini quam spes, ergo debuit dicere quod est substantia rerum diligendarum magis quam rerum sperandarum.

4. Preterea: fides est de hiis que sunt supra rationem. Sed argumentum est actus rationis. Ergo fides 25 non est argumentum.

5. Preterea: idem non debet poni in diversis generibus. Sed argumentum est aliud genus quam substantia. Ergo male diffinitur per utrumque.

6. Preterea: ea que sunt vera et non apparencia 30 sunt dubia. Sed non apparencia possunt esse vera

7—8 *Inscriptio habetur solummodo ut rubrica in marg. V*
 9 videtur quod sicut Apostolus *B* 13 ergo fides *B* est₂ *om B*
 16 fiunt *O* 17—18 sed—credenda *om B* 20 et preterea *V*
 31 sunt—apparencia *om O* vere *V*

¹ Cf. De ver. q. 14 a. 2; S. th. 2. 2 q. 4 a. 1.

ignota. Ergo cum fides sit cognitio quedam, videtur quod magis debuit dicere dubiorum quam non apparencium.

7. Preterea: cognitio precedit affectionem. Sed hoc quod dicit argumentum non apparencium pertinet ad cognicionem; quod autem dicit substantia rerum sperandarum pertinet ad affectionem. Ergo male ordinavit partes diffiniciones.

8. Preterea: unius rei una est diffinicio sicut unum esse. Sed de fide multe dantur alie diffiniciones. Ergo hec non videtur esse sufficiens.

Summa fidei
 Respondeo dicendum quod dicta assignacio Apostoli est recta et propria diffinicio fidei quantum ad ea que exiguntur ad diffinicionem, quamvis non quantum ad modum diffinicionis; quem auctores et philosophi neglexerunt, sicut eciam et formam sillogismi pretermittunt ponentes ea ex quibus sillogismus formari potest. Habitus autem quilibet per actum cognoscitur et actus ex obiecto specificatur et ex fine bonitatem habet. Et ideo Apostolus diffinit fidem per duo, scilicet per comparacionem ad obiectum, quod est „res non apparens“, scilicet secundum naturalem cognicionem et per comparacionem ad finem in hoc quod dicit „substantia rerum sperandarum“.

Quamvis enim idem sit obiectum et finis fidei, tamen non secundum eandem racionem. Est enim Deus obiectum eius, in quantum est prima veritas supra posse naturale nostri intellectus elevata. Et sic dicitur „non apparens“. Est vero finis eius secundum quod est quoddam bonum sui altitudine facultatem humanam excedens, sed sua liberalitate se ipsum communicabilem prebens. Et ex hoc dicitur „res speranda“.

Ad primum ergo dicendum quod fides dicitur sub-

10 dantur] dicuntur B 14 diffinicionem] cognicionem B
 15 quem eciam O 21 comparacionem] operacionem B 22 secundum] per B

stantia, non quia sit in genere substantie, sed quia quandam proprietatem habet substantie. Sicut enim substantia est fundamentum et basis omnium aliorum encium, ita fides est fundamentum totius spiritualis edificii. Et per hunc modum dicitur etiam quod lux 5 est ypostasis coloris, quia in natura lucis omnes colores fundantur.

Ad II dicendum quod in hoc quod dicit rerum sperandarum non intendit ponere obiectum fidei, sed finem. Finis autem fidei ultimus, quamvis sit ipsa veritas, 10 cuius visio per fidem creditur, non tamen veram dicit rationem finis. Sed cum spes designet quendam motum tendentis in finem, res speranda inportat terminum illius motus et ita inportat rationem finis. Finis autem, quantum ad intencionem primus est in omni- 15 bus habitibus, qui ad voluntatem pertinent, quamvis sit posterius in adeptione.

Ad 3. dicendum quod amor est communiter et rei iam adeptae et rei adipiscende, spes autem est tantum rei adipiscende, quia „quod videt quis, quid sperat“ 20 Ro. VIII, 24. Unde cum fides sit de non visis, res speranda inportat relacionem ad finem proprium secundum statum, in quo est fides, non autem res diligenda. Et ideo magis dicit rerum sperandarum quam diligendarum, quia diffinicio ex propriis debet dari. 25

Ad 4. dicendum quod argumentum proprie dicitur processus rationis de notis ad ignota manifestanda secundum quod dicit Boecius¹, quod est „ratio rei dubie faciens fidem“. Et quia tota vis argumenti consistit in medio termino, ex quo ad ignotorum proba- 30

3 substantie B	11 pro fide V	18 et om B	23 res
om B	25 proprio B	29 facientis O	et om OB
ex B			30 in]

¹ In Topica Ciceronis l. 1 ML 64, 1048. [Definitio ex ipsis Topicis Ciceronis hausta est.] M. Tullii Ciceronis scripta ed. C. F. W. Müller l. 2 (Lipsiae, Teubner 1902) 426. Item De differentiis topicis l. 1 (initio) ML 64, 1174.

cionem proceditur, ideo dicitur ipsum medium argumentum sive sit signum sive causa sive effectus. Et quia in medio termino vel in principio, ex quo argumentando proceditur, continetur virtute totus processus argumentacionis, ideo tractum est nomen argumenti ad hoc quod quelibet brevis prelibacio future narrationis dicatur argumentum, sicut in epistolis Pauli singulis premittuntur argumenta. Et quia medium vel principium dicitur argumentum, in quantum habet virtutem manifestandi conclusionem, et hoc verius inest ei ex lumine intellectus agentis, cuius est instrumentum, quia „omnia que arguuntur a lumine manifestantur“, ut dicitur Eph. V₁₃: ideo ipsum lumen, quo manifestantur principia, sicut principiis manifestantur conclusiones, potest dici argumentum ipsorum principiorum.

Et hiis 3 modis ultimis potest dici fides argumentum: Primo, inquantum ipsa fides est manifestativa alterius, sive inquantum unus articulus manifestat alium sicut resurreccio Christi resurrectionem futuram, sive inquantum ex ipsis articulis quedam alia in theologia sillogizantur, sive inquantum fides unius hominis confirmat fidem alterius. Secundo potest dici argumentum, inquantum est prelibacio future visionis, in qua veritas plenarie cognoscitur; 3° inquantum lumen infusum, quod est habitus fidei manifestat articulos, sicut lumen intellectus agentis principia manifestat naturaliter cognita. Sed esse argumentum secundum primum modum accidit fidei. Et ideo in diffinitione ponitur argumentum secundum alterum duorum ultimorum modorum.

Ad V dicendum quod argumentum et substantia non ponuntur in diffinitione fidei quasi genera, sed quasi actus, sicut consuetum est quod habitus diffiniuntur per actus, quia ex eis cognoscuntur et istorum actuum unus inportat comparacionem fidei ad

3 in₂] ex B 3—4 arguendo O 12 aguntur O 17 et] ex V 34—35 et—unus] ultimorum actuum unius B

obiectum, alius comparacionem eius ad finem ultimum, ut dictum est.

Ad VI dicendum quod dubietas tollit firmitatem adhesionis; quod non tollit hoc quod dicitur non appa-
rens, sed tollit tantum visionem rei credite. Et ideo 5
non potuit dici dubiorum, quia fides habet firmam
adhesionem, sed dicitur non apparencium, quia non
habet visionem plenam.

Ad VII dicendum quod cognicio fidei ex voluntate
procedit, quia nullus credit nisi volens. Et ideo non 10
est mirum, si in diffinitione fidei ea que ad affeccionem
pertinent hiis que pertinent ad cognitionem pre-
ponantur.

Ad VIII dicendum quod, si diffinico de re aliqua
daretur, que complete comprehenderet omnia principia 15
rei, non esset unius rei nisi una diffinico. Sed quia
in diffinicionibus quibusdam ponuntur quedam princi-
pia sine aliis, ideo contingit variari diffiniciones de
una et eadem re. Diffinico ergo fidei data ab Apo-
stolo comprehendit omnia principia fidei, ex quibus 20
habitus consueverunt diffiniri scilicet finem, obiectum
et actum. Ex quibus eiam intelligitur genus et sub-
iectum, quia ex actu cognoscitur, que potencia sit sub-
iectum fidei, et iterum ex actu cognoscitur (!) habitus,
quod est genus fidei remotum, et ex fine cognoscitur 25
virtus, quod est genus proximum.

Et hoc eiam ponit Damascenus in 4 libro¹
dicens, quod „fides est rerum, que sperantur ypostasis,
rerum, que non videntur, redargucio“. Et addit quod-
dam accidens fidei scilicet certitudinem, subdens „in- 30
iudicabilis species et certa et que comprehendi non

8 plenam] alienam *B* 17 quedam *om B* 23—24 quia—
subiectum *om OB* 24 et iterum] quia *B*

¹ De fide orthod. l. 4 c. 10 MG 94, 1127. Verbum ypostasis
habetur solummodo in antiqua Burgundionis Pisani versione usque
adhuc inedita. Cod. Vat. lat. 311 (saec. 13) habet fol. 18ra: Est
autem rursus fides eorum, que sperantur ypostasis, id est subsi-
stentia, rerum redargutio, que non videntur.

potest eorum que a Deo nobis annunciata sunt et
 petitionum nostrarum fructio¹ id est adimplecionis. *8/16/17*
 Facit enim fides certitudinem et de credendis, secun-
 dum quod est argumentum, et de adipiscendis, secun-
 dum quod est substantia rerum sperandarum.

Dyonisius autem in libro De divinis nomini-
 bus² diffinit fidem dicens fides est „manens creden-
 cium collocacio, que iustos collocat in virtute et in
 eis veritatem“. Et hoc est idem quod Apostolus
 10 dicit „substantia rerum sperandarum“.

Augustinus³ autem dicit quod fides est „virtus,
 qua creduntur que non videntur“. Et hoc est idem
 quod Apostolus dicit „argumentum non apparen-
 cium“. Et eciam in idem re||dit quod Damascenus⁴ f. 87va
 15 dicit quod „fides est non inquisitus consensus“, quia
 per hoc quod dicit non inquisitus ostenditur quod
 ea que fidei sunt, non sunt pervia rationi inquirenti.

Hugo autem de Sancto Victore⁵ diffinit fidem
 per accidens quoddam eius, scilicet certitudinem dicens
 20 quod „fides est certitudo quedam animi de absentibus
 supra opinionem et infra scienciam constituta“. Et
 hoc eciam accidens fidei potest haberi ex diffinicione
 Apostoli ex hoc quod fides est „argumentum non appa-
 rencium“. „Argumentum“ enim inportat certitudinem,
 25 unde ponit scienciam supra opinionem; „non appa-
 rencium“ vero inportat absenciam cognoscibilis, per
 quod ponitur fides sub sciencia. Unde patet quod
 diffinicio Apostoli includit omnes alias diffiniciones de
 fide datas.

8—9 in₂—veritatem] in veritate V 9 est om B 17 pervia—
 inquirenti] per viam raclonis inquirenda O per unam racionem
 inquirenti B 19 scilicet om B 24 enim] autem B 26 vero] nec B

1 L. c. 2 De divinis nominibus c. 7 § 4 MG 3, 872. Cf. ver-
 sionem Joannis Scotti Eriugenae ML 122, 1156. Textus autem
 sumptus est ex translatione Johannis Saraceni (Dionysii Cartusiani
 Opp. omn. 16 [Tornaci 1902] 351—394): S. Thom. De div. nom.
 c. 7 lect. 5. 3 Quaest. evang. l. 2 q. 39 ML 35, 1352. 4 De
 fide orthod. l. 4 c. 11 MG 94, 1128. Versio Burgundionis Vat. lat. 311
 f. 18va. 5 De sacram. p. 10 c. 2 ML 176, 330.

[Articulus 2.]

Utrum credere sit cum assensu cogitare sicut dicit Augustinus¹.

Ad secundum sic proceditur: [1.] Videtur quod credere non sit „cum assensione cogitare“, ut Augustinus² dicit. Assentire enim voluntatis esse videtur sicut consentire. Sed credere ad cognitionem pertinet. Ergo credere non est assentire.

2. Preterea: cogitare inquisitionem inportat, quia cogitare est simul coagitare. Sed „fides“, ut Damascenus³ dicit, „est non inquisitus consensus“. Ergo credere, quod est actus fidei, magis est assentire sine cogitatione quam cum cogitatione.

3. Preterea: cogitare est actus cogitative potencie, que ponitur a philosophis in parte sensitiva, cum habeat organum determinatum. Sed ea que fidei sunt solus intellectus percipit. Ergo credere non habet cogitationem adiunctam.

4. Preterea: si credere est cum assensione cogitare et scire eciam huiusmodi est, ergo scire est idem quod credere. Quod falsum est.

1. Ulterius videtur quod inconvenienter multiplicetur credere, secundum quod est actus fidei. Unius enim habitus unus est actus; ex quo habitus per actus discernuntur. Sed fides est unus habitus. Ergo tantum unus actus debet ei assignari.

2. Preterea: de eo quod demonstratur non est fides, sed sciencia, quia [quod] demonstratur non est non apparens; sed Deum esse demonstrative probatur eciam a philosophis. Ergo actus fidei non est credere Deum esse.

2 *Inscriptio est rubrica in V* 5 assentire B. 15 phisicis B
25 unius O 26 ei om B 28 quia] quod VB 30 phisicis B

¹ Cf. De ver. q. 14 a. 1; S. th. 2. 2 q. 2 a. 1. ² De praedest. sanct. c. 2 n. 5 ML 44, 963. ³ De fide orthod. l. 4 c. 11 MG 94, 1128. Cf. pag. 25 n. 4.

3. Preterea: actu fidei discernitur fidelis ab infideli. Sed nullus est ita infidelis, quin credat quod Deus non loquitur nisi verum. Ergo credere vera esse que Deus loquitur non est actus fidei, sed magis credere
5 vera esse que nuncius Dei loquitur. Et sic credere homini magis est actus fidei quam credere Deo.

[4] Preterea: fides et caritas sunt virtutes distincte. Sed amare Deum est actus caritatis. Ergo credendo amare non est fidei actus.

10 5. Preterea: per hoc quod homo Deum amat in eum tendit et adheret ei et membris eius incorporatur. Ergo videtur quod superflue ponitur ista verborum conculcacio.

15 1. Ulterius videtur quod actus fidei habeat minorem certitudinem quam actus sciencie¹, quia, ut dicit Hugo de Sancto Victore², „fides est certitudo de absentibus infra scienciam et supra opinionem“. Ergo sicut fides est certior quam opinio, ita est minus certa quam sciencia.

20 2. Preterea: certius est quod est dubitationi inpermixtius, sicut albius est quod est nigro inpermixtius. Sed ea que sunt scita nullo modo possunt habere dubitationem, ea autem que sunt credita possunt habere aliquem motum dubitationis salva fide. Ergo fides
25 non habet tantam certitudinem sicut sciencia. l. 87vβ

30 3. Preterea: omnis certitudo nostre cognicionis procedit vel ex visione sensus vel ex visione intellectus. Sed fides est de hiis que non videntur a sensu neque intellectu. Ergo fides non habet aliquam certitudinem, ut videtur.

[1] Sed contra Augustinus³ dicit quod nichil est certius homini sua fide.

1 in actu VB 6 homini] boni B 16 de] ab B 20 quod est om B quod om V 20—21 inpermixtum B 23 dubitationem—habere om B 28 neque] et B

¹ Cf. S. th. 2. 2 q. 4 a. 8. ² De sacram. p. 10 c. 2 ML 176, 330. ³ De trin. l. 13 c. 1 n. 3 ML 42, 1014.

2. Preterea: quanto ratio, que facit fidem, firmior est, tanto fides fit certior. Set scienciam facit ratio humana, que in infinitum deficit a ratione divina, que facit fidem.

Ergo fides est multo cercior quam sciencia. 5

Respondeo dicendum ad I questionem quod, sicut dicit Philosophus in 3 De anima¹, duplex est operatio intellectus: Una, que comprehendit quidditates simplices rerum, et hec operatio vocatur a philosophis ^{Thom} formatio vel simplex intelligencia. Et huic intellecto 10 respondet vox inconplexa significans hunc intellectum. Unde sicut in voce inconplexa non invenitur veritas et falsitas, ita nec in hac operatione intellectus. Et ideo sicut vox inconplexa propter hoc quod non est in ea veritas et falsitas non conceditur nec negatur, 15 ita secundum hanc operationem intellectus non assentit nec dissentit. Et propter hoc in hac operatione non potest inveniri fides, cuius est assentire, sed in alia operatione, qua intellectus componit et dividit; in qua iam invenitur verum et falsum sicut in enunciacione. 20 Et propter hoc intellectus in hac sua operatione assentit vel dissentit, sicut et enunciacio conceditur aut negatur. Et ideo in hac operatione invenitur fides, que habet assensum.

Cum autem ab assenciendo sententia dicatur, que, 25 ut dicit Ysaac², est determinata acceptio alterius partis contradiccionis, oportet quod qui assentit intellectum ad alteram partem contradiccionis determinet. Quod quidem contingit tripliciter secundum triplicem intel-

2 sciencia B 2—3 racionem humanam B 8 operacio] comparacio B 9 phisicis B 10 intelligencia om. B 25 sciencia OB 29 convenit OV

¹ De anima l. 3 c. 6 430a 26—28. Cf. Commentarium Averrois l. 3 text. 21 et Comm. S. Thom. l. 3 lect. 11. ² Isaak Israell, Liber definitionum: Opera omnia, Lugduni 1515. Ipsum librum non potui videre. In cod. Vat. lat. 2186 (saec. 13) qui ff. 46^v—50^r opus Isaak continet, locum non inveni.

lectus nostri consideracionem. Potest enim uno modo considerari intellectus noster secundum se. Et sic determinatur ex presencia intelligibilis, sicut materia determinatur ex presencia forme. Et hoc quidem
 5 contingit in hiis que statim lumine intellectus agentis intelligibilia fiunt, sicut sunt prima principia, quorum intellectus est, et similiter determinatur iudicium sensitive partis ex hoc quod sensibile subiacet sensui, quorum principalior et cercior est visus. Et ideo pre-
 10 dicta cognicio intellectus vocatur visio.

Alio modo potest considerari intellectus noster secundum ordinem ad rationem, que ad intellectum terminatur. Unde resolvendo conclusiones in principia per se nota earum certitudinem efficit. Et hic est
 15 assensus sciencie.

3° modo consideratur intellectus in ordine ad voluntatem que quidem omnes vires anime ad actus suos movet. Et hec quidem ad aliquid, quod neque per seipsum videtur neque ad ea que per se videntur
 20 resolvi potest, intellectum determinat ex hoc quod reputat dignum illi esse || adherendum propter aliquam rationem, qua bonum videtur ei illi rei adherere, quamvis ista ratio ad intellectum terminandum non sufficiat propter inbecillitatem intellectus, qui non videt per se
 25 hoc, cui assenciendum ratio iudicat neque ipsum ad principia per se nota resolvere valet. Et hoc assentire proprie vocatur credere. Unde et fides captivare dicitur intellectum¹, inquantum non secundum proprium motum ad aliquid determinatur, sed secundum
 30 inperium voluntatis. Et sic in credente ratio per se intellectum non terminat, set mediante voluntate.

Quando vero ratio, que movet ad alteram partem,

3-4 intelligibilis—presencia om O 6 sunt] patet V 13 unde] deinde V dum B in] et B 14 hic] hoc V 19 videtur om B 21 apprehendendum B 28 in quam O 30 in om O ratio] non B 31 determinat O

¹ 2 Cor 10, 5: captivantes omnem intellectum (versio vet. lat.).

non sufficit ad intellectum terminandum, quia non resolvit conclusionem in principia per se nota, neque sufficit ad voluntatem terminandam, ut bonum videatur illi parti adherere: tunc homo opinatur illud cui adheret, et non terminatur intellectus ad unum, quia 5 semper remanet motus ad contrarium. Accipit enim unam partem cum formidine alterius. Et ideo opinans non assentit. *Ininfl.*

Quando vero homo non habet rationem ad alteram 10 partem magis quam ad alteram, quia ad neutram habet — quod nescientis est — vel quia ad utramque partem habet equalem — quod dubitantis est —: tunc nullo modo assentit, cum nullo modo determinetur eius iudicium, sed equaliter ad diversa se habeat.

Patet ergo ex predictis quod cum assensione cogitare 15 separat credentem ab omnibus aliis. Cum enim cogitatio discursum rationis inportet, intelligens assensum sine cogitatione habet, quia „intellectus principiorum est, que quisque statim probat audita“ secundum Boecium in libro De hebdomadibus¹. Sciens 20 autem et assensum et cogitationem habet, sed non cogitationem cum assensu, sed cogitationem ante assensum, quia ratio ad intellectum resolvendo perducit, ut dictum est. Credens autem habet assensum simul et cogitationem, quia intellectus ad principia per se 25 nota non perducitur. Unde quantum est in se, adhuc habet motum ad diversa, sed ex extrinseco terminatur ad unum scilicet ex voluntate. Opinans autem habet cogitationem sine assensu perfecto, sed habet aliquid assensus, in quantum adheret uni magis quam alii. 30 Dubitans autem nichil habet de assensu, sed habet

1 non₁] neque B 10 vel quia V et quia B neutrum OV
 11 utramque partem] utrumque V utramque B 12 sed equalem VB 17 intellectus OB 19 quis B 22 ante] aut B
 24 habens B 29 cognicionem OV

¹ De hebdomadibus ML 64, 1311: Communis animi conceptio enuntiatio est, quam quisque probat auditam.

cogitationem. Nesciens autem neque assensum neque cogitationem habet.

Ad primum ergo dicendum quod, quia sensus non habet se ad multa, sed determinate unum accipit, quia non confert, ideo determinatio potencie etiam superioris a sensu denominatur; sed differenter, quia determinatio cognitionis ad aliquid dicitur assensus, quia aliquid non precedit, determinatio autem voluntatis ad unum dicitur consensus, quia cogitationem presupponit, cum qua simul sentit, dum in illud tendit quod ratio bonum esse iudicat. Et ideo consentire dicitur voluntas, sed assenti||re intellectus.

l. 88^r_β

Ad II dicendum quod per hoc quod dicit Damascenus¹ quod fides est non inquisitus consensus excluditur inquisicio rationis intellectum terminantis, non inquisicio voluntatem inclinans. Et ex hoc ipso quod intellectus terminatus non est, remanet motus intellectus, in quantum naturaliter tendit in sui determinationem. Unde fides consistit media inter duas cogitationes, una quarum voluntatem inclinatur ad credendum, et hec precedit fidem; alia vero tendit ad intellectum eorum que iam credit, et hec est simul cum assensu fidei. Unde dicitur Ysaïas VII¹ 9² „si non credideritis, non intelligetis“.

Ad 3. dicendum quod ista potentia, que a philosophis dicitur cogitativa, est in confinio sensitive et intellective partis, ubi pars sensitiva intellectivam attingit. Habet enim aliquid a parte sensitiva, scilicet quod considerat formas particulares, et habet aliquid ab intellectiva, scilicet quod confert. Unde et in solis hominibus est. Et quia pars sensitiva nocior est quam intellectiva, ideo sicut determinatio intellective partis

g¹ 7⁷

5 et ideo V etiam om O 7 cogitationis OB 8 autem om B
10 dum] de O om B 17 non terminatur B intellectui V 21 vero
om B intendit B et om B 25—26 phisicis B

¹ De fide orthodox. l. 4 c. 11 MG 94, 1128. Cf. pag. 25 n. 4.
² Est versio vet. lat. Cf. Aug. de doctr. christ. l. 2 c. 12 ML 34, 43.
Vulgata habet: si non credideritis, non permanebitis.

denominatur, ut dictum est, ita collatio omnis intellectus a cogitatione nominatur.

Ad 4. dicendum quod iam patet ex dictis quod illa assignatio soli credenti convenit.

Ad secundam questionem dicendum quod, sicut ex 5 predictis patet, actus credentis ex tribus dependet, scilicet ex intellectu, qui terminatur ad unum; ex voluntate, que determinat intellectum per suum imperium; ex ratione, que inclinatur voluntatem. Et secundum hoc 3 actus assignantur fidei. Ex hoc enim quod 10 intellectus terminatur ad unum, actus fidei est credere Deum, quia obiectum fidei Deus est, secundum quod in se consideratur vel aliquid circa ipsum vel ab ipso. Ex hoc vero quod intellectus determinatur a voluntate, secundum hoc actus fidei est credere in Deum id est 15 amando in eum tendere. Est enim voluntatis amare. Secundum autem quod ratio inclinatur voluntatem, actus fidei est credere Deo. Ratio enim, quare voluntas inclinatur ad assentiendum hiis que non videt, est quod Deus ea dicit, sicut homo in hiis que non videt credit 20 testimonio alicuius boni viri, qui videt quod ipse non videt.

Ad I igitur dicendum quod per omnia predicta non nominatur nisi unus actus completus fidei; sed ex diversis, que in fide inveniuntur, diversimode nominatur. 25 Isti enim actus, quo credit in Deum, credit Deo et credit Deum.

Ad secundum dicendum quod, quamvis Deum esse simpliciter possit demonstrari, tamen Deum esse tri- 30 num et unum et alia huiusmodi, que fides in Deo credit, demonstrari non possunt; secundum quod est actus fidei credere Deum.

Ad 3. dicendum quod fidelis credit homini, non quia homo, sed in quantum Deus in eo loquitur; quod

12 vel secundum B 15 credere] tendere O 19 in hiis B
 quod] quia VB 20 que om B 23 igitur] ergo B 26 in om B
 27 in Deum VB 29 simpliciter] similiter OB 33 fides B

ex certis experimentis colligere potest. Infidelis autem non credit Deo in homine loquenti.

Ad 4. dicendum quod amare simpliciter est actus caritatis, sed amando credere est actus fidei per caritatem mote ad actum suum.

Ad V dicendum quod ista 4^{or} pertinent ad fidem secundum || ordinem ad voluntatem, ut dictum est. Voluntas autem est finis, et ideo ista 4^{or} distinguuntur secundum ea que exiguntur ad consecucionem finis. f. 88va
 10 Preexigitur enim primo affectio ad finem; et ad hoc pertinet credendo amare. Ex amore autem et desiderio finis aliquis in finem moveri incipit; et ad hoc pertinet credendo in eum ire. Motus autem ad finem perducit ad hoc quod aliquis fini coniungatur; et ad hoc per-
 15 tinet credendo ei adherere. Ex coniunctione autem ad finem aliquis in participacionem perfeccionum finis perducitur; et ad hoc pertinet credendo membris eius incorporari.

Ad 3. questionem dicendum quod certitudo nichil
 20 aliud est quam determinacio intellectus ad unum. Tanto autem maior est certitudo, quanto est forcius quod determinacionem causat. Determinatur autem intellectus ad unum tripliciter, ut dictum est. In intel-
 25 lectu enim principiorum causatur determinacio ex hoc quod aliquid per lumen intellectus sufficienter inspicitur per ipsum potest. In sciencia vero conclusionum causa-
 tur determinacio ex hoc quod conclusio secundum actum rationis in principia per se visa resolvitur; in fide vero ex hoc quod voluntas intellectui imperat.

30 Sed quia voluntas hoc modo non determinat intellectum, ut faciat inspicere que creduntur, sicut inspiciuntur principia per se nota vel que in ipsa resolvuntur, sed hoc modo, ut intellectus firmiter uni adhereat: ideo certitudo, que est in sciencia et intellectu, est ex
 35 ipsa evidencia eorum, que certa esse dicuntur.

1 colligi O 9 exquiruntur B 10 enim om O 16 ali-
 quid B 22 terminatur B 24 ex] ut B

Certitudo autem fidei est ex firma adhesionem ad id quod creditur. In hiis ergo que per fidem credimus, ratio voluntatem inclinans, ut dictum est, est ipsa veritas prima sive Deus, cui creditur. Que habet maiorem firmitatem quam lumen intellectus humani, 5 in quo conspiciuntur principia vel ratio humana, secundum quam conclusiones in principia resolvuntur. Et ideo fides maiorem habet certitudinem quantum ad firmitatem adhesionis, quam sit certitudo sciencie et intellectus, quamvis in sciencia et intellectu sit maior 10 evidencia eorum quibus assentitur.

Ad I igitur dicendum quod certitudo fidei dicitur media inter certitudinem sciencie et opinionis, non intensive per modum quantitatis continue, sed extensive per modum numeri. Certitudo enim sciencie consistit in duobus scilicet in evidencia et in firmitate adhesionis. Certitudo vero fidei consistit in uno tantum, scilicet in firmitate adhesionis; certitudo vero opinionis in neutro, quamvis certitudo fidei, de qua loquimur, quantum ad illud unum sit vehemencior 20 quam certitudo sciencie quantum ad ista duo. Vel dicendum quod loquitur de fide, que est opinio firmata rationibus, non autem de fide infusa.

Ad II dicendum quod credenti accidit aliquis modus dubitationis ex hoc quod intellectus eius non est terminatus secundum se in sui intelligibilis visione, sicut est in sciencia et intellectu, sed solum ex imperio voluntatis. Et ideo sciens quantum ad id non recedit a dubitante magis quam credens; sed credens secundum unum scilicet firmitatem adhesionis magis recedit 30 quam sciens secundum illa duo.

Ad 3. dicendum quod ratio ex insufficienti procedit, ut dictum est.

3 voluntatis B 4 que] qui B 12 igitur] ergo VB 16 in
om VB 17 vero om B 26 terminacio B 29—30 secundum unum om B 32 ratio illa B

[Articulus 3]

Utrum fides sit in voluntate sicut in subiecto¹.

|| Ad 3. sic proceditur: [1] Videtur quod fides sit in voluntate sicut in subiecto, quia secundum Hugonem de Sancto Victore² fides habet in cognitione materiam, sed in affectu substantiam. Sed illud est subiectum accidentis, ubi est sua essentia, que substantia dicitur. Ergo fides est in affectu sicut in subiecto.

2. Preterea: sicut certitudo sciencie est ex intellectu, ita certitudo fidei est ex voluntate, quia credere non potest homo, nisi velit, sicut dicit Augustinus³. Sed subiectum sciencie est intellectus. Ergo eadem ratione subiectum fidei est voluntas.

3. Preterea: meritum in voluntate consistit. Sed actus fidei est meritorius. Ergo est accidens voluntatis.

4. Preterea: opposita sunt circa idem. Sed infidelitas est in voluntate, quia, secundum quod est in intellectu, habet ignoranciam, que non est peccatum, sed excusat. Ergo et fides est in voluntate.

[1.] Sed contra: Obiectum habitus concordat obiecto potencie, que est subiectum eius. Sed obiectum fidei est verum, quod est obiectum intellectus, non autem bonum, quod est obiectum voluntatis. Ergo subiectum fidei non est voluntas, sed intellectus.

2. Preterea: ad eandem vim pertinet fides et id quod fidei succedit in gloria. Sed id quod fidei succedit, scilicet visio pertinet ad intellectum. Ergo et fides.

[1] Ulterius videtur, quod pertineat ad intellectum

2 *inscriptio habetur solum in marg. V.* 7 ubi] nisi OB
8 *substantia]* subiectum B 16 *accidens]* actus B 20 et om B

1 Cf. De ver. q. 14 a. 4; S. th. 2. 2 q. 4 a. 2. 2 De sacram. l. 1 p. 10 c. 3 ML 176, 331: In affectu enim substantia fidei invenitur, in cognitione materia. 3 In ev. Ioan. tr. 26 n. 2 ML 35, 1607: credere non potest nisi volens.

practicum. Sicut enim dicit Philosophus in 3. de anima¹, intellectus speculativus nichil dicit de fugiendo vel imitabili. Sed per fidem instruimur, quid facere et quid vitare debeamus. Ergo fides est in practico intellectu. 5

2. Preterea: intellectus speculativus proportionaliter respondet ymaginacioni, sicut intellectus practicus estimacioni, que est in parte sensitiva. Sed ymaginacio non facit confidenciam et terrorem, ut dicitur in II De anima²; inmo per eam nos habemus ad 10
terribilia ac si essemus in pictura considerantes. Ergo nec intellectus speculativus. Sed fides est principium spei et facit timorem, quia „demonnes credunt et contimescunt“ ut dicitur Iac. I.³ Ergo fides non est in intellectu speculativo. 15

3. Preterea: intellectus speculativus non permiscetur voluntati, sed practicus. Fides autem in voluntate et in intellectu consistit, ut dictum est. Ergo subiectum eius non est intellectus speculativus, sed practicus. 20

[1] Sed contra: intellectus practicus est contingencium operabilium a nobis. Sed fides est eternorum. Ergo fides non est in intellectu practico.

2. Preterea: cognicio practica est causa cognitorum. Sed fides non est causa rerum, que creduntur. 25
Ergo non est in intellectu practico.

[1] Ulterius videtur quod sit virtus intellectualis. Virtus enim intellectualis est que habet pro subiecto intellectum. Sed fidei subiectum est intellectus. Est ergo virtus intellectualis. 30

2. Preterea: articuli fidei, quorum est fides, sunt

2 de] *VOB* habent „nisi“ quod evidenter falsum est. 9 et terrorem *om B* 13 timorem] tremorem *V* 13—14 contremiscunt *V* 23 est *om V* 28 subiecto] obiecto *VB*

¹ De anima I. 3 c. 9, 432b 27 sq. Com. Thom. I. 3 lect. 14.
² L. c. I. 3 c. 3, 427b 21—24. In versione antiquissima graecolatina et in Com. Averrois locus invenitur I. 2 text. 154. Com. Thom. I. 3 lect. 4. ³ Iac 2, 19: daemones credunt et contremiscunt.

sicut principia in aliis scienciis; ex quibus theologia procedit. Sed intellectus principiorum est virtus intellectualis, ut patet per Philosophum VI. Ethicorum¹. Ergo et fides articularum est virtus intellectualis.

3. Preterea: virtus intellectualis, ut dicit Philosophus in VI. Ethicorum², est „per quam non dicitur nisi verum“. Sed fidei falsum subesse non potest. Ergo fides est virtus intellectualis.

10 [1] Sed contra est, quod Philosophus in VI. Ethicorum³ dicit quod suspicio non est virtus intellectualis, sicut nec opinio, et eadem ratione nec fides, que est ex eorum genere.

15 2. ¶ Preterea: „virtus est ultimum in re de potentia“, ut dicitur in primo Celi et mundi⁴. Sed fides non ponit intellectum in ultimum sui, quia per ipsam intellectus non terminatur in aliqua visione. Ergo fides non est virtus intellectualis.

20 Respondeo dicendum ad I questionem quod voluntas inportat actum intellectus sicut etiam actus irascibilis et concupiscibilis. Ad hoc autem quod actus irascibilis et concupiscibilis sit perfectus, oportet quod non solum sit aliquis habitus in voluntate vel ratione inperante, sed etiam quod sit aliquis habitus in irascibili vel concupiscibili exequente, ut faciliter actum exequatur. Unde etiam oportet aliquem habitum esse in intellectu ad hoc quod faciliter voluntati obediat in hiis que supra rationem sunt. Et hoc est habitus fidei. Et ideo subiectum fidei est intellectus.

30 Ad I. ergo dicendum quod substantia non sumitur

2—3 intellectualis VB 3 in VI V 15 primo] principio O
 20 actus] actum VB 23 operante B 24—25 ira vel concupiscencia B 26 consequatur B

¹ Cf. Ethic. l. 6 c. 6, 1141 a 7; Com. Thom. l. 6 lect. 5. ² Cf. l. 6 c. 3, 1139b 15—16; Com. Thom. l. 6 lect. 3. ³ Cf. l. 6 c. 3, 1139b 17; Com. Thom. l. 6 lect. 3. ⁴ De coelo et mundo l. 1 c. 11, 281 a 14. Com. Thom. l. 1 lect. 25. Textus ex antiqua versione arabico-latina sumptus est.

ibi pro essentia, sed pro forma. Fidei autem forma quodammodo est caritas, ut infra patebit¹, que in voluntate est.

Ad secundum dicendum quod ipsa scientia et intellectus habent certitudinem per id quod ad cognitionem pertinet scilicet evidenciam eius cui assentitur. Fides autem habet certitudinem ab eo quod est extra genus cognitionis in genere affectionis existens. Et ideo scientia et intellectus est sicut in subiecto in eo a quo habet certitudinem, non autem fides. 10

Ad 3. dicendum quod meritum consistit in voluntate sicut in causa, in quantum ipsa inportat semper actum meritorium, non autem semper in ipsa est sicut in subiecto, quia actus meritorius quandoque elicitur ab aliis potentiis. 15

Ad 4. dicendum quod est infidelitas etiam in intellectu sicut in subiecto, in voluntate autem sicut in inperante infidelitatis actum. Et est actus infidelitatis demeritorius.

Ad II. questionem dicendum quod intellectus speculativus et practicus in hoc differunt quod intellectus speculativus considerat verum absolute, practicus autem considerat verum in ordine ad opus. Contingit autem quandoque quod verum ipsum, quod in se considerabatur, non potest considerari ut regula operis, sicut 25 accidit in mathematicis et hiis que a motu separata sunt. Unde huiusmodi veri consideracio est tantum in intellectu speculativo. Quandoque autem verum, quod in se consideratur, potest considerari ut regula operis. Et tunc intellectus speculativus fit practicus 30 per extensionem ad opus. Hoc autem contingit dupliciter, quia aliquando illud verum, quod utroque modo potest considerari, non habet magnam utilitatem, nisi inquantum ordinatur ad opus; quia cum sit contingens,

4 ipsa om VB 18 operante B 22—23 absolute—verum om B

¹ D. 23 q. 3 a. 1.

non habet fixam veritatem, sicut est consideracio de operibus virtutum. Et tunc talis consideracio, quamvis possit esse speculativi et practici intellectus, tamen principaliter est practici intellectus. Aliquando autem
 5 illius veri consideracio habet in se quandam dignitatem, etiamsi nunquam ad opus ordinetur, sicut accidit in consideracione divinatorum, quorum cogitacio dirigit in operacione. Et tamen visio Dei est finis ultimus
 10 est in intellectu speculativo et secundo in practico.

Cum igitur fidei obiectum proprium sit veritas prima, que non nisi in quantum est finis operis regulat in opere, fides principaliter erit in intellectu speculativo et secundo in practico; quia intellectus practicus et speculativus non sunt diverse potencie, sed differunt fine,
 15 ut dicitur in II Methaphisice¹ et in 3 De anima², in quantum practicus ordinatur ad opus, speculativus autem ad veritatis speculationem tantum. f. 89^{rβ}

Ad I. ergo dicendum quod fides inclinat ad operandum et fugiendum, in quantum illud verum, quod
 20 in se potest considerari, accipitur ut regula operis.

Ad II dicendum quod in quantum verum, quod fides considerat, accipitur ut conveniens vel contrarium, secundum hoc fides inducit timorem vel spem vel aliquid huiusmodi.
 25 quid huiusmodi.

Ad 3. dicendum quod coniunctio intellectus ad voluntatem non facit intellectum practicum, sed ordinacio eius ad opus; quia voluntas communis est et speculativo et practico. Voluntatis enim est finis. Sed
 30 finis invenitur in speculativo et practico intellectu.

7 cognicio V 8 tamen] eum B 8—11 finis—fidei om B
 9 etiam om V 11 igitur] ergo V 12 non nisi om VB regulatur B
 16 et om B Methaphisice] Ethicorum O 18 speculationem]
 inspectionem B 24 timorem] tremorem VB 28 communis]
 omnis B 29 voluntas OB

¹ c. 1, 993 b 20. Com. Thom. l. 2 lect. 2. ² Cf. De anima
 l. 3 c. 6, 430 a 31—b2; Com. Thom. l. 3 lect. 11.

Ad 3. questionem dicendum quod, cum virtus ponat
potenciam in ultimo quantum ad actum, non sufficit
ad rationem virtutis quod potencia per actum ponatur
in ultimo quantum ad obiectum, sed oportet quod ponatur
in ultimo quantum ad modum agendi, ut scilicet
actus sit bonus, non solum ex eo quod bonum est
quod fit, sed ex eo quod bene fit, sicut patet in virtu-
tibus moralibus. 5

Bonum autem intellectus est verum, quod est finis
et perfeccio eius. Unde non sufficit ad rationem vir-
tutis intellectualis quod per eam cognoscatur verum, 10
sed oportet quod actus, quo verum consideratur, sit
perfectus etiam ex modo, ut bene quis intelligat. Bene
autem operari intellectum non contingit ex hoc quod
ex bona voluntate eius operatio procedit, ut dictum 15
est, sed ex efficacia intellectus ad obiectum proprium
conspiciendum vel per se vel per resolutionem ad id
quod in se conspicitur.

Fides autem per actum suum ponit intellectum in
ultimo quantum ad obiectum, in quantum facit assentire 20
prime veritati, non autem quantum ad modum pro-
prium ipsius intellectus; quia intellectus noster non
est per fidem tante efficacie, ut id quod credit inspi-
cere per se possit vel ad ea que inspicit reducere.
Et ideo fides non est virtus intellectualis. 25

Ad I. ergo dicendum quod non omnis habitus, qui
habet pro subiecto intellectum, potest dici virtus intel-
lectualis, nisi perficiat intellectum et quantum ad ob-
iectum et quantum ad modum actus.

Ad secundum dicendum quod ad principia aliarum 30
scienciarum videnda sufficit lumen intellectus agentis.
Et ideo habitus istorum principiorum est virtus. Sed
ad visionem articulorum neque lumen intellectus agen-
tis sufficit neque lumen fidei. Et ideo non est virtus
intellectualis. 35

7 fit,] sit VB 11 verum om B 14 ex om O 17 per,]
in VB 27 obiecto B

Ad 3. dicendum quod hoc quod fides non errat, sed semper verum dicit non est ex modo perfecto intelligendi, sed magis ex alio quod est extra intellectum. scilicet ex ratione infallibili, que dirigit voluntatem.

[Articulus 4]

Utrum sit virtus et utrum sit habitus¹.

Ad 4. sic proceditur: [1.] Videtur quod fides nullomodo sit virtus. Nulla enim virtus preter intellectualem habet verum pro obiecto nec est habitus
10 cognitivus, sed operativus. Sed fides est habitus cognitivus habens verum pro obiecto. Ergo cum non sit virtus intellectualis, videtur quod nullo modo possit dici virtus.

2. Preterea: credere videtur univoce dici, secundum
15 quod credimus articulos et secundum quod dicimur alia credere. Sed fides aliorum non est virtus. Ergo nec fides articulorum.

3. Preterea: omne quod est contra rationem est vituperabile; quia malum hominis est contra rationem
20 esse, ut dicit Dyonisius || 4. capitulo De divinis nominibus². Sed fides, cum faciat abnegare rationem, videtur contra rationem esse. Ergo credere est vituperabile. Ergo fides non est virtus. f. 89va

4. Preterea: sicut per fidem cognoscimus ea que
25 supra rationem sunt, ita etiam per prophetiam. Sed prophetia non dicitur virtus. Ergo nec fides.

5. Preterea: in Deo dicuntur esse virtutes exemplares. Sed fides non habet exemplar in Deo. Ergo fides non est virtus.

⁶ *Inscriptio habetur solum ut rubrica in marg. V* 9 habet] nec est B 10 habitus] huiusmodi O 10—11 sed—cognitivus om B 22 videtur om B

¹ Cf. De ver. q. 14 a. 3; S. th. 2. 2 q. 4 a. 5. ² De div. nom. c. 4 § 32 MG 3, 732. Thom. c. 4 lect. 22: Igitur privatio est malum . . . et sine mente et sine ratione . . .

[1.] Sed contra: Nichil iustificat nisi virtus, sed fides iustificat, Ro V₁ „Iustificati ergo ex fide“. Ergo fides est virtus.

2. Preterea: vita spiritualis est per virtutem. Sed spiritualis vita est per fidem, ut dicitur Ro.¹ et Abac. I.² 5 Ergo fides est virtus.

3. Preterea: per virtutem efficiuntur filii Dei. Hoc autem fit per fidem. Io 1₁₂ „Dedit eis potestatem“ etc. Ergo fides est virtus.

1. Ulterius videtur quod fides non sit virtus una³. 10 Quidam enim articuli fidei sunt de eternis, ut qui pertinent ad trinitatem personarum; quidam vero de temporalibus, sicut qui pertinent ad incarnationem Christi. Sed sciencia et sapiencia sunt diversa dona per hoc quod sunt de temporalibus et eternis. Ergo fides non 15 est una virtus.

2. Preterea: spes et timor differunt per hoc quod spes est de bonis futuris, timor vero de malis. Sed fides est de utrisque, quia est de supliciis et de premiis. Ergo fides non est una virtus. 20

3. Preterea: ad fidem pertinent multa, que sunt moralis philosophie sicut fornicacionem esse mortale peccatum, et que sunt naturalis sicut mundum non esse eternum, et que sunt prime philosophie sicut Deum habere curam de actibus humanis. Ergo videtur quod 25 fides non sit unus habitus.

[1] Sed contra: Eph. 4₅ „una fides“.

2. Preterea: sicut prudentia dirigit intencionem in politicis, ita fides in gratuitis, ut dicit Augustinus⁴. Sed prudentia est una, quamvis in diversis intencio- 30 nem dirigat. Ergo et fides.

2 V] VI VB 4—5 sed—est] est autem spiritualis vita VB
5 Abac.] Bac B 10 fides om B 12 quidam] quidem O
19 premiis] mediis B 31 et om O

¹ Rom 1, 17: Iustus autem ex fide vivit. ² Hab 2, 4: Iustus autem in fide sua vivit. ³ Cf. S. th. 2. 2 q. 4 a. 5. ⁴ Cf. Enarr. in ps. 31 n. 4 ML 36, 259.

Respondeo dicendum ad I. questionem quod sicut supra dictum¹ est, cum virtutis sit reddere opus bonum, operatio potest dici bona vel formaliter, in quantum procedit ex potencia, que movetur in bonum secundum rationem boni, vel materialiter, secundum quod est congruus et connaturalis potencie.

Utroque modo actus fidei est bonus, quia et congruit intellectui, in quantum est verorum et iterum procedit a voluntate inperante, que movetur in bonum quasi in obiectum. Ex parte autem intellectus, quamvis habeat bonitatem ratione obiecti, non tamen habet perfeccionem; quia deficit modus, ut dictum est², eo quod non habet conspicuam veritatem, cui adheret. Sed ex parte voluntatis potest habere perfeccionem, in quantum voluntas perfecta in appetitu boni firmitatem et certitudinem facit in fide. Et ideo Bernardus³ dicit, quod „fides est voluntaria quedam et certa prelibacio nondum propalate veritatis“.

Unde patet quod fides virtus est non quidem intellectualis, sed eo modo, quo communiter loquuntur de virtute, que producit actum bonum ex bonitate voluntatis procedentem. Nec tamen est virtus moralis, quia non est ordinativa appetitus sensibilis, ut consistat circa delectaciones et tristicias et operaciones sicut circa materiam vel obiectum, sed est virtus theologica; quod quidem genus philosophi non cognoverunt.

Ad I. ergo dicendum quod prima propositio habet veritatem de virtutibus, quas philosophi cognoverunt; qui preter intellectuales nullas virtutes nisi morales posuerunt.

Ad II. dicendum quod ratio inclinans voluntatem ad credendum articulos est ipsa veritas prima, que infallibilis est; sed ratio, que inclinat voluntatem ad

8 est om B. 11 racione] ex parte B 15 in quantum tamen B

¹ D. 23 q. 1 a. 3. ² D. 23 q. 2 a. 1. ³ De consideratione L 5 c. 3 n. 6 ML 182, 791.

credendum alia, est vel aliquod signum fallibile vel dictum alicuius scientis, qui et falli et fallere potest. Unde voluntas non dat infallibilem veritatem intellectui credenti alia credibilia, sicut dat infallibilem veritatem credendi articulos fidei. Et propter hoc fides est virtus 5 et non alia.

Ad 3. dicendum quod fides non est contra rationem, sed supra rationem. Et ideo non dicitur quod facit abnegare rationem quasi rationem veram destruens, sed quia eam „captivans in obsequium Christi“, ut 10 dicit Apostolus I Cor. X¹.

Ad 4. dicendum quod prophetia nullo modo potest esse virtus neque intellectualis, cum non per eam perficiatur operatio intellectus secundum modum intellectui connaturalem; quia ea que per prophetiam 15 revelantur non possunt resolvi ad principia naturaliter cognita, neque est virtus theologica; quia non habet Deum pro obiecto, sed res temporales neque iterum actus intellectus per prophetiam a voluntate imperatur.

Ad V. dicendum quod fides habet exemplar in Deo 20 quantum ad id quod perfectionis in ipsa est, scilicet cognitionem et certitudinem, sed non quantum ad id quod est imperfectionis. Ex hoc enim non habet rationem virtutis.

Ad II questionem dicendum quod habitus multitudi- 25 nem et unitatem habet ex obiecto. Obiectum autem fidei est veritas prima, que est simplex et immaterialis. Et ideo in fide invenitur duplex unitas. Ex hoc enim quod unum et simplex est, cui fides innitur, habitus fidei in habente non dividitur in plures habitus. Ex 30 hoc autem quod veritas est, habet potentiam uniendi diversos habentes fidem et similitudinem unius fidei, que attenditur secundum idem creditum; quia, sicut Dyonisius² dicit VII. capitulo De divinis nomi-

2 et] etiam OB 10 quia] quasi B 14 intellectus] motus B
23 non] quod B 27 immaterialis] innaturalis B 33 sicut] ut B

¹ 2 Cor 10, 5. ² De div. nom. c. 7 § 3 MG 3, 872. S. Thom. c. 7 lect. 5: Si enim cognitio est unitiva eorum qui noverunt,

nibus, veritas habet vim colligendi et uniendi. E contrario error et ignorantia divisa sunt.

Ad I ergo dicendum quod fides non est de aliquo temporali sicut de obiecto; sed inquantum pertinet ad 5 veritatem eternam, que est obiectum fidei, sic cadit sub fide, sicut fides credit passionem, inquantum Deus est passus.

Ad II. dicendum quod spes et timor ad affectum pertinent, cuius proprium obiectum est bonum et ma- 10 lum inquantum huiusmodi. Et ideo diversificantur secundum differentiam diversam boni et mali. Sed bonum et malum non differunt in ratione veri. Et ideo fides, cuius obiectum est verum, non distinguitur ex hoc quod alico modo est de bonis et malis.

Ad 3. dicendum quod fides considerat omnia ista 15 diversa sub una ratione, scilicet secundum quod inniuntur veritati prime. Et ideo fides non diversificatur penes ea, quamvis scientie diverse sint de eis que considerantur sub rationibus propriis, que diverse sunt.

[Articulus 5]

Utrum fides sit prior aliis virtutibus¹.

Ad V. sic proceditur: [1] Videtur quod fides non sit prior aliis virtutibus. Omnes enim virtutes simul 25 infunduntur, sed eorum que sunt simul unum non est post alterum. ¶ Ergo fides non est prior aliis virtutibus. f. 90ra

2. Preterea: fundamentum est prima pars edificii. Sed Luc. XII, 4 super illud „dico vobis amicis meis“ dicit Glossa² „fortitudo est fundamentum fidei“. Et Bernardus³ dicit, quod in humilitate fundantur cetere

3 de] ab B 8 dicendum om O 11 diversam om B 18—19 que ea considerant VB 21 rubrica in marg. V 23 sed omnes B 26 XI B 29 Bernardus] hoc B

ignorantia autem est semper transmutationis causa et divisionis ignorantanti ex se ipso. ¹ Cf. S. th. 2. 2 q. 4 a. 7. ² Glossa ordinaria ad locum. ML 114, 294. Biblia sacra cum glossa interlineari ordinaria, ed Ven. 1588 t. 5, 157^r: Nam sicut fortitudinis incentivum est fides, ita fidei fundamentum est fortitudo. ³ De consid.

virtutes. Et similiter timor videtur esse fundamentum, quia dicitur „iniciium sapiencie timor domini“¹. Ergo videtur quod fides non sit prima.

3. Preterea: virtutes theologice, ut prius dictum est², ad hoc sunt, ut fiat quedam hominis ordinacio ad finem. 5 Sed spes et caritas propinquoiores sunt fini quam fides, quia habent finem pro obiecto sub ratione finis. Ergo fide priores sunt.

4. Preterea: super Psalmum³ „Noli emulari“ Glossa⁴ dicit, „quod spes introducit ad fidem“. Ergo 10 spes prior est fide.

5. Preterea: secundum ordinem potenciarum est ordo habituum. Sed fides est in intellectu, secundum quod est motus a voluntate, ut ex predictis patet. Cum ergo caritas sit in voluntate, videtur quod caritas sit 15 prior fide. Et sic fides non est prima.

6. Preterea: fides principaliter est in intellectu speculativo. Sed speculativa vita sequitur activam, quia nullus pervenit ad contemplative ocium, nisi prius depuretur mens per exercitium active. Ergo virtutes 20 morales, que pertinent ad vitam activam, sunt prius fide.

[1.] Sed contra: cognicio precedit affectionem, quia nichil diligitur nisi cognitum, ut Augustinus⁵ dicit. Sed fides est in cognicione, cetera autem virtutes in affectione consistunt. Ergo fides aliis prior est. 25

2. Preterea: in omnibus virtutibus requiritur recta intencio. Sed fides intencionem dirigit, ut dicit Augustinus⁶. Ergo fides est ante alias virtutes.

3. Preterea: per omnes virtutes homo accedit ad

7 habuerunt V 14 motus om B 16 fide om B et om B
20 deputetur V 28 alias om V 29 preterea—virtutes om B

l. 5 c. 14 n. 32 ML 182, 806: virtutum siquidem bonum quoddam atque stabile fundamentum humilitas. ¹ Ps 110, 10; Sir 1, 16 (Prov 1, 7; 9, 10). ² D. 23 q. 1 a. 4. ³ Ps 36, 1. ⁴ Glossa interlinearis ord. Biblia sacra ed. Ven. 1588 t. 3 f. 136v. ⁵ De trin. l. 8 c. 4 n. 6 ML 42, 951: Sed quis diligit quod ignorat? Sciri enim aliquid et non diligi potest, diligi autem quod nescitur, quaero, utrum possit. ⁶ Enarr. in ps. 31 n. 4 ML 36, 259.

Deum. Sed „accedentem ad Deum oportet credere“, ut dicitur Heb. XI₁6. Ergo fides est ante alias virtutes.

Respondeo dicendum quod aliquid potest dici prius altero tempore et natura. Tempore quidem omnes
 5 virtutes simul sunt, quia simul divinitus infunduntur. Sed secundum naturam ordo virtutum pensandus est ex actibus sicut etiam et ordo potenciarum, que simul in anima concreantur. Actus autem fidei consistit in
 10 in omnibus aliis virtutibus exigitur. Et ideo fides quantum ad id quod fidei est, prior est omnibus aliis virtutibus secundum naturam.

Ad I ergo dicendum quod obieccio illa procedit de ordine temporis.

15 Ad II. dicendum quod fundamentum dicitur in spiritualibus methaphorice ad similitudinem fundamenti materialis. Potest autem ista similitudo attendi quantum ad duo, scilicet quantum ad ordinem, quia fundamentum precedit alias partes; et etiam quantum ad
 20 virtutem fundamenti, quia fundamentum totum edificium sustentat.

Quorum utrumque in fide per similitudinem invenitur, quia ipsa omnibus aliis naturaliter prior est et alia in ipsa firmanur, quia „sine ipsa impossibile est placere Deo“. He. XI₁6 Fortitudo autem dicitur fundamentum, quantum ad alterum, in quantum scilicet i. 90^{rβ} spirituale edificium firmum contra adversa reddit; humilitas contra prospera, que sunt occasio culpe; sed timor contra ipsam culpam, quia „timor domini expellit peccatum“ Eccli I₁27. Et preterea timor precedit alia, que ad affectionem pertinent, cum caritatem introducat, ut dicit Augustinus¹.

Ad 3. dicendum quod spes et caritas sunt propinquiores fini quantum ad consecucionem, quia caritas

4 et tempore VB 6 sed om O 7 etiam om B 8 comunicantur V 24 alie VB 27 contra adversa om O reddat B 31 ad caritatem pertinet B

¹ In ep. Ioan. tr. 9 n. 4 ML 35, 2048.

quodammodo attingit finem. Unde ex hoc non habent quod sint secundum naturam prius fide, sed consequuntur eam, quia eis finem ostendit.

Ad 4. dicendum quod sicut finis est prior in intentione et posterius in esse, ita quanto aliquid est propinquius fini, est prius in proposito, quamvis sit posterius in esse vel tempore vel natura. Et ideo spes, secundum quod magis propinquat ad consecucionem finis quam fides, precedit fidem in proposito, sed non in esse. Et secundum hoc dicitur spes 10
introducere ad fidem, non que iam sit, sed que proponitur futura, sicut cum alicui proponuntur bona eterna primo vult ea, et secundo eis inherere vult per amorem, et 3° vult sperare ea, et 4° vult credere ea, ut credens possit iam sperare et amare et habere. 15
Unde in essendo fides prior est.

Ad V dicendum quod quamvis fides presupponat voluntatem, non tamen presupponit voluntatem iam amantem, sed amare intendentem, in quantum est fides; quia non potest affectus firmari in aliquo per amorem, in quo intellectus firmatus non est per assensum, sicut eciam non potest tendere in aliquod per desiderium, quod prius intellectus non apprehenderit. Unde iste est naturalis ordo actuum quod prius apprehenditur Deus, — quod pertinet ad cognitionem precedentem fidem, — deinde aliquis vult ad eum pervenire, deinde amare vult et sic deinceps, ut prius est dictum. 25

Ad VI. dicendum quod fides non pertinet tantum ad vitam contemplativam, inmo est principium et active et contemplative, in quantum ostendit finem utriusque. 30

Deinde queritur de formacione fidei et circa hoc queruntur 4^{or}: Primo utrum fides per caritatem formetur, secundo utrum fides informis sit donum Dei, 3° utrum sit in demonibus, 4° utrum remaneat caritate adveniente¹.

8 appropinquat V 9 fidem] fides B 13 vult om B 23 apprehendit VB 28 non om B 30 in—utriusque om B 35

¹ Hae quaestiones hic omittuntur.

Littera.

|| „Accipitur autem fides etc.“ Fides proprie dicitur f. 92va
 ex hoc quod aliquis assentit eis que non videt. Hoc
 autem contingit dupliciter: Uno modo, secundum quod
 5 homo inducitur per rationem humanam; et sic dicitur
 fides opinio vehemens. Et adhuc magis extenso nomine:
 omnis certitudo, que fit per rationem humanam, eciamsi
 ad visionem inducat, dicitur fides, secundum quod argu-
 10 autem et veracitas hominis fides, inquantum est causa,
 quod eciamsi credat quis de hiis eciamsi que non vidit.
 Et sic dicit Tullius¹ quod fides est fundamentum
 iusticie, fidem pro fidelitate accipiens. Et ulterius ipsa
 consciencia, secundum quam aliquis hanc veracitatem
 15 tenet, dicitur fides. Ro XII² „Omne quod non est ex
 fide“. Glossa³ „id est ex consciencia“. Alio modo,
 secundum quod homo inducitur per rationem divinam.
 Et sic dicitur fides ipse habitus, quo creditur sive sit
 20 formatus sive sit informis, et actus et obiectum et
 sacramentum, inquantum est causa et signum huius
 fidei et quelibet certitudo, que habetur || de divinis f. 92^{vβ}
 extenso nomine dicitur fides, eciamsi videantur.

„Non sicut corpora.“ Secundum quod hic experi-
 25 mentalem cognitionem, quam quis habet de fide sua
 separat Augustinus a 4^{or} generibus visionum, scilicet
 a visione exteriori per hoc quod dicit „sicut corpora“
 etc; et a visione ymaginacionis, que ex ipsa relin-
 quitur, in hoc quod dicit et „per ipsorum ymagina-
 30 ymaginibus rerum visarum format aliquam rem nun-

1 *in marg. O* 2 fides, *om V* 6 et *om B* 9 ratio *om OV*
 11 que eciamsi *O* 17 inducitur *B* 19 informis] informatus *O*
 23 non] nos *B* 25 scilicet] sed *O* 29 a *om O* 27 ymagina-
 ciones] ymaginacionem *B*

¹ Cicero, De officiis l. 1 c. 7 § 23. M. T. Ciceronis scripta ed.
 C. F. W. Müller IV. 3 (Lipsiæ, Teubner 1904) 9. ² Rom 14, 23.
³ Glossa interlinearis ed. Ven. t. 6, 30: Quod fit contra fidem id
 est conscientiam, ut credatur malum esse.

quam visam, in hoc quod dicit „non sicut ea que videmus etc“; et a visione intellectuali eorum, que sunt extra nos. Per hoc quod dicit „nec sicut hominem“ etc.

„Quid est fides nisi credere quod non vides.“ Hic 5 diffinitur habitus fidei per actum proprium.

Distinccio XXIII.

„Hic queritur, si fides tantum de non visis est.“ Postquam determinavit Magister de fide secundum suam substanciam, hic determinat de ea in comparacione ad suum obiectum. Et introducitur pars ista occasione diffinicionis fidei ab Apostolo date, qua fidem „argumentum non apparencium“ dicit. Dividitur autem hec pars in duas: In prima inquit, utrum fides sit de non visis, in secunda, utrum sit de non cognitis, ibi: „post hoc queri solet“ etc. Circa primum duo facit: primo ostendit fidem proprie loquendo de non visis esse, secundo removet quandam instanciam, que posset fieri, ibi: „si vero queritur, utrum Petrus“ etc. 10 15 20

Hic tria queruntur: Primo, quid sit obiectum fidei, secundo, qualiter se habeat ad nostram cognicionem, 3° de merito et laude fidei.

[Articulus 1.]

Utrum veritas increata sit obiectum fidei¹. 25

Ad I. sic proceditur: [1] Videtur quod veritas increata non sit obiectum fidei. Fides enim est de hiis que in simbolo continentur, quod est collectio credendorum. Sed in simbolo continentur quedam que ad creaturam pertinent sicut passio et huiusmodi. Ergo 30 obiectum fidei non est veritas increata.

2. Preterea: „fides“, ut Augustinus² dicit, „per

1 que non VB 2 et eciam V 3 nos] eos V 8 est etc V
15—16 non cognitis] incognitis VB 16 hec V 25 rubrica in
marg. V

¹ Cf. De ver. q. 14 a. 8; S. th. 2. 2 q. 1 a. 1. ² Locum non inveni.

sanctam scripturam instruitur". Sed in ea multa de creaturis continentur. Ergo fidei obiectum non est tantum veritas increata.

3. Preterea: fides a prophetica revelacione initium
5 sumpsit. Sed prophetia est de rebus creatis, cum
concernat differencias temporis, quibus creatura subiacet.
Ergo et fides.

4. Preterea: forma universalis non est principium
operandi, quia est a motu remota. Unde ratio uni-
10 versalis, que est formarum universalium, non movet,
sicut patet per Philosophum in 3. De anima¹. Sed
veritas prima est magis a materia et motu remota,
quam aliqua forma universalis. Cum ergo fides sit
15 operativus habitus quodam modo, quia per dileccionem
operatur, ut dicitur Gal. 4², videtur quod obiectum
fidei non possit esse veritas prima.

5. Preterea: virtutes theologice, ut supra dictum
est³, ordinant nos in finem. Sed finis noster non tan-
tum est Deus, sed etiam gloria creata. Ergo et fides
20 etiam circa veritatem creatam est.

[1] Sed contra est quod dicit Dyonisius VII
capitulo De divinis nominibus⁴ quod divina fides
est circa simplicem et semper existentem veritatem.
Hec autem est veritas increata. Ergo obiectum fidei
25 est verum increatum.

2. Preterea: ab eodem res denominatur, a quo recipit
|| speciem. Sed habitus speciem recipiunt ab obiecto. f. 93ra
Cum ergo fides dicatur a Deo theologica virtus, videtur
quod obiectum proprium eius est veritas increata.

30 1. Ulterius videtur quod fides non sit circa verum
complexum⁵, quia, ut dictum est⁶, obiectum fidei est

6 continuat O 20 est om B 21 XII O 25 increatum]
in creatura B 26 eadem re B qua B 27 recipit B

¹ De anima l. 3 c. 9, 432b 26. Com. Thom. l. 3 lect. 14. ² Gal 5, 6.
³ L. 3 d. 23 q. 1 a. 4 ad q. 3. ⁴ De div. nom. c. 7 § 4 MG 3, 872.
S. Thom. c. 7 lect. 5: Haec ratio est simplex et existens existentis veritas,
circa quam ... divina fides est. ⁵ Cf. S. th. 2. 2 q. 1 a. 2.
⁶ Cf. n. 4.

simplex veritas. Sed in simplici non cadit aliqua complexio. Ergo non est circa verum complexum.

2. Preterea: fidei succedit visio. Sed visio patrie erit de inconplexo. Ergo et fides.

3. Preterea: fides formatur caritate. Sed caritas 5
habet pro objecto bonum inconplexum. Ergo et fides verum inconplexum.

4. Preterea: sicut dicit Philosophus in 3 De anima¹, in compositione intellectuum cadit tempus. Sed de substantia fidei non videtur esse tempus. Alio- 10
quin nullus fuisset tempore nativitatis Christi fidelis, nisi qui credidisset eum tunc nasci. Ergo fides non est circa verum complexum.

5. Preterea: fides eadem est semper. Sed enunciables non manent eadem, quia nos credimus Christum 15
natum, quem patres crediderunt nasciturum. Ergo fides non est enunciabilem.

[1] Sed contra: fides est media inter opinionem et scienciam. Sed tam sciencia quam opinio est enunciabilem. Ergo et fides. 20

2. Preterea: per fidem differt fidelis ab infideli. Non autem differt per inconplexum, sed per complexum, quia Iudeus credit adventum Christi sicut et nos; sed in hoc distinguimur, quod nos credimus eum venisse, quem ipsi expectant venturum. Ergo fides est de complexis. 25

1. Ulterius videtur quod fidei possit subesse falsum². Omne enim verum contingens potest esse falsum. Sed fidei subest aliquod verum contingens sicut passio Christi, quia fuit voluntaria et ex libero arbitrio tam Christi quam Iudeorum dependens. Ergo fidei potest 30
subesse falsum.

2. Preterea: in tempore ante Christi passionem, post-

3 patrie] proprie O 22 sed] scilicet B complexum] inconplexum B 24 quam O 28 verum om B 31 fidei om B 32 preterea] preterea scimus OVB sed „scimus“ videtur omittendum; forse est lapsus calami auctoris.

¹ De anima l. 3 c. 6, 430b 1. Com. Aerr. l. 3 c. 5 text. 22. Com. Thom. l. 3 lect. 11. ² Cf. S. th. 2. 2 q. 1 a. 3.

quam credit Abraham passionem Christi futuram, constat quod possibile tunc fuit Deo alio modo humanum genus liberare. Quod si fuisset, fides Abrahe falsificata fuisset. Ergo fidei potest subesse falsum.

5 3. Preterea: spei potest subesse falsum, quia aliquis sperat se habiturum vitam eternam, qui nunquam habebit; et similiter caritati, quia aliquis promittit aliquid ex caritate quod non faciet, sicut de Apostolo patet I. Cor. I¹. Ergo et fidei.

10 4. Preterea: latria per fidem dirigitur. Sed in actu latrie aliquis potest errare, sicut qui credit esse hostiam consecratam, que non est consecrata, et eandem adorat. Ergo et fidei potest subesse falsum.

[1.] Sed contra: fides est cercior quam sciencia, 15 ut supra dictum est². Sed sciencie non subest falsum. Ergo multo minus fidei.

2. Preterea: per nullam virtutem producitur actus malus, quia bonus usus potencie est actus virtutis, ut Augustinus³ dicit. Sed opinari falsum est malus 20 usus intellectus. Ergo cum fides sit virtus, non convenit fidei subesse falsum.

Respondeo dicendum ad I. questionem quod in obiecto alicuius potencie est 3^a considerare scilicet id 25 et id quod est accidentale, sicut patet in obiecto visus; quia formale in ipso est lumen, quod facit colorem actu visibilem, materiale vero ipse color, qui est potencia visibilis, accidentale vero sicut quantitas et alia huiusmodi, que colorem concomitantur. Et quia unum- 30 quodque agit, secundum quod est in actu et per formam suam, obiectum autem est activum in || virtutibus f. 93^{rβ}

1 passionem om B 5 esse B 12 eam VB 20 ergo om B
20—21 contingit V 23 est] contingit VB 26 in—est] inest B
quod] quia O

¹ L. c. nihil huiusmodi habetur. Probabiliter est allusio ad iter Pauli Hispanum (Rom 15, 24. 28), de quo itinere in hac eadem difficultate expresse loquuntur Albertus l. 3 d. 25 a. 3; Alexander Halens. S. p. 3 q. 68 m. 7 a. 1; Bonaventura l. 3 d. 24 a. 1 q. 1. ² L. 3 d. 23 q. 2 a. 2 ad q. 3. ³ De libero arbitrio l. 2 c. 19 n. 50 ML 32, 1268.

passivis: ideo ratio obiecti, ad quam proporcionatur potencia passiva est id quod est formale in obiecto. Et secundum hoc diversificantur potencie et habitus, que ex ratione obiecti speciem recipiunt.

Et hec tria est invenire in obiecto fidei. Cum enim 5 fides non assenciat alicui nisi propter veritatem primam credibilem, non habet quod sit actu credibile nisi ex veritate prima, sicut color est visibilis ex luce. Et ideo veritas prima est formale in obiecto fidei et a qua est tota ratio obiecti. Quicquid autem est illud 10 quod de Deo creditur, sicut est passum esse vel si quid huiusmodi, hoc est materiale in obiecto fidei. Ea autem que ex istis credibilibus consequuntur sunt quasi accidentalialia. Et ideo concedendum est quod obiectum fidei proprie loquendo est veritas prima. 15

Ad primum ergo dicendum quod passio et alia huiusmodi, que continentur in simbolo, se habent materialiter ad obiectum fidei.

Ad II. dicendum quod in sacra scriptura instruitur fides et quantum ad essentialia fidei, sicut sunt ea 20 que de Deo in ipsa dicuntur; et quantum ad accidentalialia, sicut sunt gesta patrum et alia huiusmodi que ad fidem pertinent, in quantum divinitus sunt inspirata et dicta.

Ad 3. dicendum quod prophetia et fides, quamvis 25 sint de eodem sicut de passione Christi, non tamen sunt idem; quia fides respicit formaliter passionem ex parte ista, qua subest aliquid eternum, scilicet in quantum Deus est passus, hoc autem quod est temporale respicit materialiter. Sed prophetia e contrario. 30

Ad 4. dicendum quod non movent forme universales, secundum quod in sua universalitate considerantur, sed secundum quod applicantur ad aliquid particulare. Et similiter veritas prima movet ad operandum, in quantum aplicatur ad hunc vel ad illum, sicut 35

4 que est *B* 9 et₁ *om B* 9—10 et₂—obiecti *om O* 11 aliquid *B* 16 passio] veritas *B* 19 instruit *V* 21 Deo—ipsa] ipso *B* 27 sunt] secundum *B om O* ex] in *B* 29 est *om B*

dum consideratur quod est finis, ad quem iste vel iste pervenire potest. Vel dicendum quod universales forme non sunt subsistentes in rerum natura. Et ideo ad operacionem se habere non possunt [vel] ad accionem neque sicut principium neque sicut terminus. Et ideo non est similis ratio de Deo, qui in se ipso subsistit.

Ad V. dicendum quod beatitudo creata consistit in operacione nostra ad Deum. Operacio autem ex obiecto cognoscitur. Unde principaliter est fides de ipso Deo et secundario de beatitudine creata.

Ad II. questionem dicendum quod, sicut Augustinus¹ dicit, credere est cum assencione cogitare. Assentire autem non potest aliquis nisi ei quod verum est. Veritas autem non consistit nisi in complexione vel intellectuum vel vocom. Et ideo fidei obiectum oportet quod sit verum complexum. Et hoc patet per hoc, quod quidam philosophi illam operacionem intellectus, qua componit et dividit, appellaverunt fidem.

Unde illi qui dixerunt quod fidei obiectum est incomplexum propriam vocem ignoraverunt. Quod enim dicitur „credo incarnationem“ non potest intelligi informando conceptionem incarnationis, quia sic quilibet qui intelligit quid significatur per nomen, crederet incarnationem. Unde sensus est: „credo incarnationem esse vel fuisse“.

Patet ergo quod fidei, in quantum est fides, convenit circa verum complexum esse. Convenit etiam sibi ex ipsa ratione obiecti proprii, quod est veritas prima, de qua non potest sciri quid est, ut intellectus in eius cognitione formatione utatur, sed cognoscitur quia est. Quod fit per intellectum componentem et dividentem.

Ad I. ergo dicendum quod quamvis prima veritas sit simplex secundum rem, tamen in ea inveniuntur multa secundum racionem. prout || intellectus diversas 1. 93va 35 conceptiones veras de ipso format. Et secundum hoc

8 ex] in B 10 Deo om B 17 operacionem] opinionem B
26 per hoc patet V fides om B 27 sibi] filii B 35 acceptiones B

1 De praedestinatione sanctorum c. 2 n. 5 ML 44, 963.

eciam illas conceptiones diversas potest componere et dividere et enunciacionem de Deo formare.

Ad secundum dicendum quod operacio intellectus componentis et dividens resolvitur ad operacionem eius qua respicit aliquod inconplexum; quia quidquid est principium demonstrandi an, est simpliciter et quia est hoc. Et ideo eciam illud quod fidei succedit, in quo fides consummabitur, erit visio inconplexi.

Ad 3. dicendum quod obiectum caritatis est bonum, quod secundum Philosophum in VI Methaphisice¹ est in rebus, obiectum autem fidei est verum, quod completur per operacionem anime. Et quia compositio et divisio, que est in enunciabilibus, non est nisi per animam: ideo complexum est obiectum fidei, quamvis inconplexum sit obiectum caritatis.

Ad 4. dicendum quod tempus determinatum est de hiis que accidentaliter se habent ad fidem, sicut eciam se habet accidentaliter ad predicatum et subiectum, que componit et dividit intellectus. Ea autem que se habent accidentaliter ad fidem non sunt de necessitate salutis, nisi postquam determinata sunt per predicacionem et doctrinam.

Ad V. dicendum quod sustinencium fidem esse circa verum complexum quidam dixerunt quod est idem enunciabile, quod secundum tempora tria variatur. Quod in primo libro inprobatum est distincione XLII². Et propter hoc alii dixerunt quod articuli fidei non sunt idem quantum ad essenciam, sed quantum ad utilitatem. Quod eciam non bene dictum est, quia sic fides non esset eadem simpliciter, sed secundum quid. Et ideo dicendum est quod in ipso articulo quod est obiectum fidei complexum est aliquid materiale,

4 in operacionem B ad operaciones OV 6 est] est est OB
similiter B 12 anime om B 15 non sit B 18 habet] habent VB
19 intellectus om B 21 nisi] qui B 30 sed om B

¹ Metaph. l. 6 c. 4, 1027 b 26. Com. Thom l. 6. lect. 4. ² L. 1 d. 41 q. un. a. 5c. Cf. S. Bonaventura l. 1 d. 41 a. 2 q. 2c Opp. omn. t. 1, 739.

scilicet ipsa passio, et aliquid formale scilicet res divina, et aliquid accidentale scilicet ipsum tempus. Unde fides variatur quantum ad accidens, non quantum ad essenciam.

5 Ad 3. questionem dicendum quod fides innititur veritati prime. Unde cum ista sit infallibilis, fidei non potest subesse falsum.

Ad primum igitur dicendum quod contingens non potest esse subiectum fidei, nisi secundum quod stat sub divina prescencia. Et secundum hoc habet necessitatem consequencie et sic cadit sub fide. Unde sicut prescencia non potest falli, ita nec fides.

Ad II. dicendum quod post tempus Abrahe Deus poterat alio modo genus humanum liberare quam per passionem Christi, loquendo de potencia absoluta, sed non secundum quod consideratur in ordine ad prescenciam. Non enim poterat Deus, ut aliquid prescitum ab eo sit et postea non fiat, sicut non potest falli nec mutari. Et sic fides Abrahe fuerat de passione Christi, 15 secundum quod stat sub divina prescencia.

Ad 3. dicendum quod spes non tendit in beatitudinem nisi ex suppositione meritorum. Alias esset presumpcio et non spes. Unde si deficientibus meritis iste ad beatitudinem non pervenit, ut speravit, spes non decipitur. Sed si starent merita et non optineretur vita eterna sperata, tunc subesset falsum. Et similiter nec caritas decipitur, quia semper vult illud quod Deo placitum est. Unde si aliquis postea conperiat aliquid || non esse Deo placitum quod prius placitum estimabat, estimacio humana fallitur, non caritas. 25 30

Ad 4. dicendum quod fides non est de hac hostia [nisi] rite consecrata. Sed quod hec hostia rite sit consecrata, hoc est humane estimacionis. Et ex hac parte potest accidere error in latria.

8 igitur] ergo VB 9 obiectum B 14 per om V 16—17 scienclam B 18 postea] postmodum VB nec] vel V 19 ante passionem B 25—26 sed—falsum om VB 26—27 et similiter om V 29 esse] est O Deo om B 30 estimabatur O 32 sed om B

[Articulus 2.]

Utrum fides sit de visis¹.

Ad secundum sic proceditur: [1] Videtur quod fides sit de visis. I Cor. XII I₁₂ „videmus nunc per speculum in enigmatē“. Et loquitur ibi de fide. Ideo fides est visio. Ergo credita sunt visa. 5

2. Preterea: lumen fidei se habet ad articulos sicut lumen naturale ad principia naturaliter cognita. Sed lumen naturale facit videre principia per se nota. Ergo et hoc lumen fidei facit videre articulos. 10

[3. Preterea: intelligere videre est. Sed oportet eum qui audit intelligere que dicuntur ad hoc, quod credat. Ergo fides, que ex auditu est, de visis est.

4. Preterea: prophetia visionis causa est. Sed fides et propheta in idem concurrunt, ut supra dictum est². Ergo fides de visis est. 15

5. Preterea: illud quod est materiale in objecto fidei est res creata, ut dictum est³. Sed res illa creata visui humano subiacet etiam sensibili sicut passio. Ergo cum fides sit de toto objecto suo, fides de visis erit. 20

[1.] Sed contra: Heb. XI₁ „fides est argumentum non apparentium“. Ergo non est de visis.

[2] Preterea: „Deum nemo vidit umquam“. Io I₁₈ Sed fides proprie de Deo est. Ergo et fides de non visis est. 25

[3.] Preterea: fides gignit spem. Glossa⁴ Math. I₂ Sed spes est de non visis Ro. VIII₂₄ Ergo et fides.

[1] Ulterius videtur quod fides possit esse de scitis⁵, quia Deum esse est creditum. Sed hoc est scitum, quia demonstrative probatum. Ergo fides est de scitis. 30

2. Preterea: unum de generantibus scienciam est

2 rubrica in marg. V 4 nunc] non O 10 hoc om VB
18 ut—est om O 23 I] 2. O 24 et om VB 30 quia om VB

¹ Cf. S. th. 2. 2 q. 1 a. 4. ² L. 3 d. 24 q. 1 a. 1. ³ Cf. supra a. 1 ad q. 1. ⁴ Glossa interl. ed. Ven. t. 5, 5. ⁵ Cf. De ver. q. 14 a. 9; S. th. 2. 2 q. 1 a. 5.

doctrina. Set fides quantum ad distinccionem credendorum est per doctrinam, quia „fides ex auditu“ est. Ro. X₁17. Ergo fides est de scitis.

3. Preterea: omne illud ad quod habetur ratio probans est creditum. Sed ad ea que sunt fidei potest haberi ratio probans I Pe. IIII¹ „parati semper ad reddendum rationem de ea, que in nobis est, fide, spe“. Et commentator supra primum De divinis nominibus² dicit quod ratio est prior auctoritate. Et Riccardus de Sancto Victore³ dicit quod ad nullam veritatem probandam deficit ratio. Ergo fides est de scitis.

4. Preterea: omnis probacio convincens intellectum ad assenciendum facit scienciam. Sed ad assenciendum hiis que sunt fidei convincitur intellectus per miracula, sicut supra dictum est de demonibus⁴. Ergo fides est de scitis.

[1] Sed contra: sciencia ex intellectu principiorum causatur. Sed de hiis que fides credit non possumus habere intellectum fide manente, scilicet in statu vie. Ergo fides non potest esse de scitis.

2. Preterea: sciencia est effectus rationis. Sed ea de quibus est fides sunt supra rationem. Ergo de hiis que sunt fidei non potest esse sciencia.

[1] Ulterius || videtur quod ea de quibus est fides sunt ignota; quia secundum Gregorium⁵ apparencia non habent fidem, sed agnicionem. Sed ea que non

1 distinccionem] instruccionem B 7 referendum B fide et spe V 14—15 facit—assenciendum om B 16 est] d. 23 q. 13 ar. 1 add in marg. O 18 sciencia om O 20 scilicet] sed B 25 ea de] eadem O

¹ 1 Petr 3, 15: Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quae in vobis est spe. ² Est Thomas abbas Vercellensis. Paraphrasin eius de div. nom. c. 1 invenies: Dion. Carth. Opp. omn. 16, 39—43. Dictum ipsum non inveni; secundum sensum ex toto capitulo erui potuit. ³ De trin. l. 1 c. 4 ML 196, 892. ⁴ D. 23 q. 3 a. 3. ⁵ Hom. in evang. 26 n. 8 ML 76, 1202: Quae etenim apparent, iam fidem non habent, sed agnitionem.

habent agnitionem sunt ignota. Ergo ea que fidem habent ignota sunt.

2. Preterea: I Cor. XII¹ „oculus non vidit et auris non audivit et in cor hominis non ascendit que preparavit Deus diligentibus se“. Set quecumque cognoscuntur in cor ascendunt. Ergo fides, que est de predictis, de ignotis est. 5

3. Preterea: omnis nostra cognitio ortum habet a sensu secundum philosophos². Sed ea que cadunt sub fide nullo modo possunt reduci ad cognitionem 10 sensibilem. Ergo de eis non est cognitio aliqua.

4. Preterea: omne quod cognoscitur est presens alicui modo cognoscenti. Sed fides, ut dicit Augustinus³, est de absentibus. Ergo ea que sunt fidei sunt ignota.

[1] Sed contra: omnis habitus in potencia cognitiva existens facit cognoscere suum obiectum. Sed fides 15 est in potencia cognoscitiva existens sicut in subiecto, ut prius dictum est⁴. Ergo ea que sunt fidei aliquo modo cognoscuntur.

Potest etiam ulterius attendi hec similitudo non solum quantum ad genus cognitionis, sed etiam quantum ad modum cognoscendi. Modus autem, quo sensus visus videt, est, in quantum species visibilis facti
 5 in actu per lumen formatur in visu. Unde transferendo nomen visionis ad intellectum proprie intelligendo videmus, quando per lumen intellectuale ipsa forma intelligibilis fit in intellectu nostro, sive illud lumen sit naturale, sicut cum intelligimus quidditatem hominis aut
 10 alicuius huiusmodi, sive sit supernaturale, sicut quo Deum in patria videbimus.

Et ulterius videri per intellectum dicuntur illa complexa, quorum cognitio ex predicta visione consurgit, sicut per lumen naturale videmus principia prima, que
 15 cognoscimus statim, ut terminos cognoscimus; sive per lumen supernaturale, sicut est visio prophetie. Et ulterius etiam ea, que in ista principia resolvere possumus per rationem, || dicimur videre sicut ea, que scimus *f. 94^{rβ}* demonstratione probata. Et secundum hoc patet quod
 20 fides non potest esse de visis, quia forma ista intelligibilis, que principaliter est obiectum fidei scilicet Deus, formationem intellectus nostri subterfugit et ideo non est ei pervius in statu vie, ut Augustinus¹ dicit. Nec iterum ea que sunt fidei ad principia visa reducere
 25 demonstrando possumus.

Ad I. ergo dicendum quod visio ibi large accipitur secundum primum modum.

Ad II. dicendum quod termini principiorum naturaliter notorum sunt comprehensibiles nostro intellectui;
 30 ideo cognitio, que consurgit de illis principiiis, est visio. Sed non est ita de terminis articulorum. Unde in futuro, quando Deus per essenciam videbitur, articuli erunt ita per se noti et visi sicut modo principia demonstrationis.

4 quantum *B* facta *V* 8 fit] sit *V* 9 cum *om O* 12 videre *VB*
 12—13 inconplexa *O* 17 ulterius *om B* 22 ideo *om VB*
 23 previus *B* 29 sunt] fiunt *O*

¹ Ep. 92. 147 ML 33, 318 sqq 596 sqq.

Ad 3. dicendum quod fidei precedit intellectus, quo intelligimus quid significatur per nomen, et non quo intelligimus, quid sit res ipsa; quia nomina ex effectibus Deo inponuntur.

Ad 4. dicendum quod prophetia respicit temporale 5 quasi proprium obiectum, quod intellectu comprehendi potest. Et ideo prophetia est visio.

Ad V. dicendum quod de eo quod est materiale in obiecto fidei, scilicet incarnacio, non est fides, nisi secundum quod stat sub isto formali, sicut visus non 10 est de colore, nisi secundum quod stat sub lumine. Et sic non cadit sub visu corporali nec intellectuali.

Ad secundam questionem dicendum quod fides, ut dictum est¹, comparatur ad aliquid dupliciter, scilicet per se et per accidens. Et quia quod per se pertinet 15 ad fidem pertinet ad eam semper et ubique, ideo quod pertinet ad fidem ratione huius vel illius, non est fidei per se, sed per accidens. Sic ergo quod simpliciter humanum intellectum excedit ad Deum pertinens, nobis divinitus revelatum, ad fidem per se pertinet. 20 Quod autem excedit intellectum huius vel illius et non omnis hominis, non per se, set per accidens ad fidem pertinet. Ea autem que omnem intellectum humanum excedunt non possunt per demonstracionem probari, quia demonstracio in intellectu principiorum fundatur. 25 Et ideo huiusmodi non possunt esse scita.

Sed quedam que sunt precedencia ad fidem, quorum non est fides nisi per accidens, inquantum scilicet excedunt intellectum huius hominis et non hominis simpliciter, possunt demonstrari et sciri sicut hoc quod est Deum 30 esse. Quod quidem est creditum quantum ad eum cuius intellectus ad demonstracionem non attingit; quia fides, quantum in se est, ad omnia que fidem concomitantur vel secuntur vel precedunt, sufficienter inclinat. Et per hoc patet solucio ad primum. 35

1 fidem VB 3 defectibus B 14 dictum est] q. 1 huius
d. ar. 1 add in marg. O 19—21 ad Deum—intellectum om B
22 se habet B 23 omnem om B

¹ L. 3 d. 24 q. un. a. 1 ad. 1.

Ad secundum dicendum quod fides determinatur per auditum doctrine proponentis, quid tenendum sit, sed non || probantis propositum. Et ita scienciam talis doctrina non facit. f. 94va

5 Ad 3. dicendum quod ratio humana precedit auctoritatem humanam et ratio divina precedit auctoritatem divinam, cui fides innititur. Unde fides nostra ita se habet ad rationem divinam, qua Deus cognoscit, sicut se habet fides illius qui supponit principia subalternate sciencie a sciencia subalternante, que per propriam rationem ista probavit. Unde Apostolus¹ non monet rationem humanam inducere ad probandum fidem, [scilicet] divinam, ut quid Deus dixit, humanam autem ad defendendum, ut per eam ostendatur quod ea que fides
10 supponit non sunt impossibilia, non autem ita, quod sufficienter per rationem humanam ea que sunt fidei probari possunt. Et ideo verbum Riccardi² intelligendum est de probacione non sufficienti, sed aliquo modo persuadenti.

20 Ad 4. dicendum quod argumenta que cogunt ad fidem, sicut miracula, non probant fidem per se, sed probant veritatem annunciantis fidem. Et ideo de hiis que fidei sunt non faciunt scienciam.

25 Ad 3. questionem dicendum quod ad perfectam rationem cognicionis intellective tria requiruntur: Primo quod illud quod cognoscitur intellectui proponatur, secundo quod intellectus illis adhereat, 3° quod ea videat. Ea ergo que fidei sunt intellectui proponuntur, non quidem in seipsis, sed quibusdam verbis, que ad
30 eorum expressionem non sufficiunt, et quibusdam similitudinibus ab eorum representatione deficientibus. Ideo dicuntur cognosci „in speculo et in enigmate“

3 ita] ideo VB sciencia B 12 scilicet] sed OVB edd. 13 dixit ita quidem OVB edd. Sed videtur addendum esse „cognoscatur“ vel tale quid 21 per se om O 22 verificantis B 28 ea] quia O 32 et ideo VB

1 1 Petr 3, 15. 2 De trin. l. 1 c. 4 ML 196, 892.

et propter hoc non videntur proprie loquendo, sed tamen intellectus assentit eis. Et propter hoc imperfecte cognoscuntur nec omnino ignorantur.

Ad 1 ergo dicendum quod Gregorius¹ loquitur de agnitione perfecta, que visionem includit. 5

Ad 2 dicendum quod in cor ascendit quod per operationem cordis formari potest. Et hec est quod videtur. Et per istum modum que preparavit Deus diligentibus se nec in cor hominis ascendunt.

Ad 3. dicendum quod cognitio fidei ortum habet a sensu, inquantum significaciones nominum, que proponuntur a sensibus, cognovit. Sed hoc deficiunt a representatione eius circa quod est fides. Ideo fides proprie non habet cognitionem perfectam. 10

Ad 4^m dicendum quod illud proprie dicitur presens cuius essentia intellectui vel sensui presentatur. Et ideo quia hoc facit visionem, ideo dicit Augustinus² quod videntur presenciam, sed creduntur absentiam. Et propter hoc etiam fides similatur auditui, quia de absentibus est, sicut auditu cognoscimus; que cum sint absentia, nobis recitantur³. 15

5 perfecta *om OB* 6 cor hominis *B* quod] et *B* 7 est
om B 12 sensibilibus *V* hoc *VB* 14 proprie *om O* 15 illud
om B 18 sed] si *B*

¹ Hom. in evang. 26 n. 8 ML 76, 1202. ² Ep. 147 c. 2 ML 33, 599. ³ Ultimus articulus et Littera hic omittuntur.

